

ProDemos

Gemeenteraads- verkiezingen 2022:

meer kennis, interesse en zelfvertrouwen

Een onderzoek naar de effecten
van de online en fysieke
Verkiezingsgastlessen 2022

Sabine Geers en Frank Wanders

Gemeenteraadsverkiezingen 2022: meer kennis, interesse en zelfvertrouwen

Een onderzoek naar de effecten van de online en fysieke
Verkiezingsgastlessen 2022

Onderzoeksrapport

Sabine Geers en Frank Wanders

ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat, Den Haag, juni 2022

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Verkiezingsgastlessen 2022.....	4
3. Onderzoeksopzet	5
4. Bevindingen.....	6
4.1 Waardering gastlessen	6
4.2 Kennis	11
4.3 Politieke houdingen.....	12
4.4 Politieke participatie	16
4.5 Docentenevaluatie	17
4.6 Aanvullend onderzoek bij docenten en begeleiders	24
5. Samenvatting	27
Referenties	29
Bijlagen.....	30
Bijlage 1 – Vragenlijst	30
Bijlage 2 – Beschrijving deelnemers	48

1. Inleiding

De coronalockdown heeft de digitalisering van het onderwijs de afgelopen jaren in een stroomversnelling gebracht. Docenten en deelnemers waren genoodzaakt zich aan te passen en dat bracht de nodige uitdagingen met zich mee. Ook binnen ProDemos werd een digitale transformatie aangejaagd door de lockdown. Fysieke activiteiten konden niet plaatsvinden en er moesten snel en vaak ad hoc digitale activiteiten worden opgezet. Ook voor ProDemos waren er daarbij wat struikelblokken. Tegelijk bood de versnelde digitalisering ook kansen en mogelijkheden.

Allereerst gaf het een aanzet om na te denken over de mogelijkheden van digitale programma's en over de manieren waarop we digitale middelen kunnen inzetten om onze activiteiten verder te verbeteren en te vernieuwen. Ten tweede kunnen digitale programma's mogelijk bijdragen aan het vergroten van ons bereik in heel Nederland en daarnaast de achterstand die bepaalde doelgroepen hebben of voelen bij het deelnemen aan de democratische rechtsstaat, aanpakken – een van de kerndoelen van ProDemos in het Strategisch Plan van 2022-2026. Zowel complementair aan de bestaande programma's of als alternatief voor de fysieke gastlessen kunnen online activiteiten de afstand tussen ProDemos in Den Haag en scholen in de buitengebieden van Nederland mogelijk letterlijk verkleinen.

ProDemos is een organisatie die haar beleidskeuzes wil baseren op basis van meetbare resultaten. Omdat online onderwijs nog tamelijk nieuw en veelal onontgonnen terrein is, is er in 2021 bij ProDemos een verkennend onderzoek gedaan naar de ervaringen hiermee in coronatijd. Het onderzoeksrapport *Eindrapport – Onderzoek online programma's* bevat aanbevelingen voor online onderwijs op basis van inzichten uit literatuuronderzoek, resultaten van externe en interne klankbordgroepen en de resultaten van een pilot evaluatieonderzoek. Deze aanbevelingen zijn doorgevoerd in de ontwikkeling van de fysieke, hybride en online Verkiezingsgastlessen 2022: een educatieve gastles in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen op 16 maart 2022.

In dit rapport doen we verslag van het vervolgonderzoek, waarin we antwoord zochten op de vraag of deze online verkiezingsgastles rondom de gemeenteraadsverkiezingen effectief was, hoe deelnemers en docenten tegen online verkiezingsgastlessen aankijken en hoe dit zich verhoudt tot hun oordeel over de fysieke gastlessen. Daarnaast is er een korte verkenning gedaan naar de behoefte aan online activiteiten onder docenten en is er met begeleiders gesproken over online programma's bij ProDemos.

Het rapport omvat de volgende structuur: in hoofdstuk 2 wordt de inhoud van de Verkiezingsgastles uitgelegd. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksopzet toegelicht. Hoofdstuk 4 bespreekt de bevindingen van de het effectiviteitsonderzoek. Hierbij wordt eerst ingegaan op wat deelnemers van de Verkiezingsgastles vonden. Daarna bespreken we de effecten op hun kennisniveau, politieke houdingen en politieke participatie. Het hoofdstuk sluit af met de bevindingen uit het onderzoek onder de docenten. In hoofdstuk 5 staan de conclusies en aanbevelingen op basis van het onderzoek.

2. Verkiezingsgastlessen 2022

De verkiezingsgastles is een activiteit waarbij de klas onder leiding van een begeleider van ProDemos informatie krijgt, rollenspellen speelt en vragen kan stellen over de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

De verkiezingsgastles is geschikt voor alle deelnemers en studenten in het vo vanaf vmbo-leerjaar 3, en mbo. Het omvat verschillende onderdelen die verschillen naarmate de gastles korter of langer duurt.¹ Bij groepen waarvan het merendeel mag stemmen, wordt aandacht besteed aan alles rondom stemmen en soms zijn er raadsleden aanwezig die met onderdelen mee kunnen doen en vragen kunnen beantwoorden.

Sommige kernonderdelen worden aan bijna alle groepen gegeven. ‘De slag om het Zuiderpark’ bijvoorbeeld: een rollenspel waarin deelnemers een raadsvergadering naspelen en moeten nadenken over de voor- en nadelen van het bouwen aan de rand van dit park. Ze bekijken een animatiefilmpje waarin het plan wordt uitgelegd, zien filmpjes van sprekers, debatteren daarna als individuele raadsleden over het plan, waarna een stemming plaatsvindt.

Een ander kernonderdeel is Over de Lijn. Hierin laat de begeleider enkele politieke stellingen zien. De deelnemers kunnen met rood of groen aangeven het eens of oneens te zijn met de stelling en gaan hierover met elkaar in debat. Daarna zien deelnemers de standpunten van de politieke partijen op deze stellingen, zodat ze zien waar ze politiek gezien staan. Hiernaast (of als alternatief) is er een quiz over politiek en de gemeenteraadsverkiezingen. Deze differentieert naar kennisniveau van de deelnemers.

Naast de kernonderdelen zijn er aanvullende onderdelen, voor de langere verkiezingsgastlessen. Hierbij wordt bijvoorbeeld ingegaan op hoe je moet stemmen, hoe je tot een stemkeuze komt of worden er vragen gesteld aan raadsleden als deze aanwezig zijn. Ook is er een onderdeel waarin jongeren gingen uitzoeken wat voor problemen er in hun gemeente zijn, om daar vervolgens met elkaar over in gesprek te gaan.

De online en fysieke variant van de verkiezingsgastlessen zijn inhoudelijk identiek. Vormtechnisch zijn er kleine verschillen tussen de varianten. Bij de fysieke gastlessen worden de sprekers bij het rollenspel geacteerd door de leerlingen zelf (die dan hun tekst voorlezen van een kaartje) en bij de online gastlessen worden er vooraf opgenomen filmpjes van sprekers getoond. Bij de fysieke gastlessen wordt de quiz ondersteund met foto's en bij de digitale les kunnen leerlingen met gekleurde voorwerpen voor hun scherm antwoord geven.

Als onderdeel van dit onderzoek werd er na afloop van de gastlessen een vragenlijst ingevuld door de docent en deelnemers.

¹ Aanvragers kunnen kortere of langere versies van de verkiezingsgastlessen boeken.

3. Onderzoeksopzet

Om de effecten van deelname aan de Verkiezingsgastles te onderzoeken hebben wij gebruikgemaakt van een pre-post onderzoeksontwerp met een voormeting voorafgaand aan de gastles en een nameting na deelname aan de gastles. Door deze opzet kunnen we er zekerder van zijn dat veranderingen in kennis en houdingen een gevolg zijn van deelname aan de verkiezingsgastles en niet van andere factoren. Het is een goede methode om causaliteit vast te stellen.

Dataverzameling

Van januari 2022 tot maart 2022 is er een effectiviteitsonderzoek uitgevoerd naar de Verkiezingsgastlessen in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen op 16 maart 2022. Er is een digitale vragenlijst afgenomen onder deelnemers en studenten die deelnamen aan een fysieke of online variant van de Verkiezingsgastles van ProDemos. Voor de voormeting zijn docenten via de mail benaderd door de onderzoekers met het verzoek de vragenlijst voorafgaand aan de gastles in te laten vullen door de deelnemers. De data van de nameting is verzameld via de begeleiders, die na afloop van de gastles deelnemers vroegen deel te nemen aan de online vragenlijst. Deze vragenlijst bevatte vragen over de evaluatie van de gastles, het leerklimaat, kennis, politieke houdingen en politieke participatie. Daarnaast zijn docenten ook gevraagd een online vragenlijst in te vullen na afloop van de gastles, waarbij gevraagd werd naar de evaluatie en het behalen van de leerdoelen. In totaal hebben 2004 deelnemers en 66 docenten de vragenlijst ingevuld.

Respondenten

Van de 2004 respondenten zijn er 1017 verwijderd die alleen de voormeting hebben ingevuld. Tabel 1 geeft weer hoeveel respondenten er deelnamen aan de voormeting, de nameting of beiden. Daarnaast wordt getoond of de respondenten deelnamen aan een online of fysieke variant van de Verkiezingsgastles. Een uitgebreide omschrijving van de respondenten staat in Bijlage 2.

	Online	Fysiek	Totaal
Voormeting en nameting	196	113	309
Alleen voormeting	-	-	1017
Alleen nameting	333	343	678
Totaal	529	456	

Analyse

In de volgende hoofdstukken worden de bevindingen van dit onderzoek thematisch gepresenteerd. Daarvoor maken wij gebruik van beschrijvende statistiek (verdelingen en gemiddeldes) en van inferentiële statistiek. Bij inferentiële statistiek wordt onderzocht of bepaalde verschillen 'statistisch significant' zijn. Conclusies over statistische significantie worden getrokken op basis van de zogenoemde p-waarde. De p-waarde is een getal tussen 0 en 1 en geeft aan hoe waarschijnlijk het is dat het gevonden verschil een gevolg is van toeval (bijvoorbeeld door de specifieke steekproeftrekking of meetfouten). In de sociale wetenschappen is het gangbaar om bij een p-waarde kleiner dan 0,05 te concluderen dat het verschil 'significant' is en hoogstwaarschijnlijk niet op toeval berust.

Het effect van deelname aan de Verkiezingsgastles op kennis, politieke houdingen en politieke participatie is onderzocht onder de respondenten die zowel aan de voormeting als de nameting

hebben deelgenomen (N = 309). Het effect van deelname aan een online of fysieke variant van de gastles is onderzocht onder alle respondenten die aan de nameting hebben deelgenomen (N = 985).

4. Bevindingen

4.1 Waardering gastlessen

Behalve dat de gastlessen de kennis van de deelnemers moeten vergroten, is het ook de bedoeling dat de deelnemers de gastles leuk en interessant vinden en ervaren hoe het politieke proces werkt. Het idee hierachter is dat wanneer deelnemers de gastlessen als positief ervaren dit al bijdraagt aan hun betrokkenheid bij de politiek en het politieke proces.

Om te meten hoe de deelnemers de Verkiezingsgastlessen waardeerden, hebben we ze drie vragen voorgelegd:

1. Wat vond je van de gastles van ProDemos?
2. Welk cijfer geef je de gastles?
3. Welk cijfer geef je de begeleider van ProDemos?

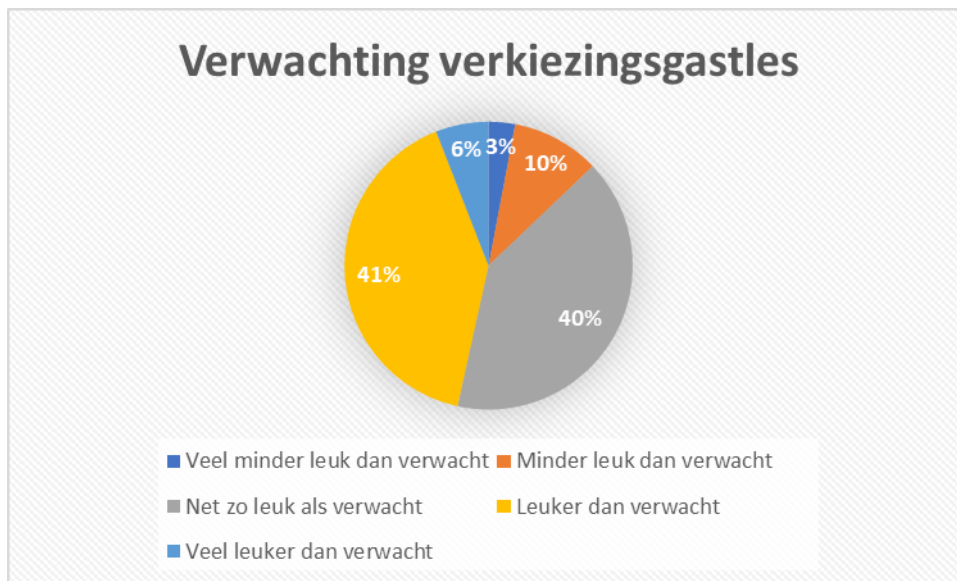
Daarnaast blijkt uit onderzoek dat een veilig discussieklimaat waarin deelnemers zich gehoord voelen en zich vrij voelen om zich te uiten bijdraagt aan verschillende burgerschapscompetenties. De evaluatie van het discussieklimaat hebben we gemeten met twee stellingen:

1. Ik kreeg de ruimte om dingen te vragen of te zeggen tijdens de gastles.
2. Er werd naar mij geluisterd tijdens de gastles.

Evaluatie van de gastlessen

Figuur 1 laat zien hoe leuk de deelnemers de Verkiezingsgastles vonden. De figuur laat zien dat 47 procent van alle deelnemers het (veel) leuker vonden dan ze hadden verwacht, dat 41 procent het net zo leuk vond als ze hadden verwacht en dat slechts 10 procent het (veel) minder leuk vond dan verwacht. Er was geen significant verschil in hoe leuk de deelnemers de fysieke variant (gemiddelde = 3.43, standaardafwijking = 0.86) van de Verkiezingsgastles vonden ten opzichte van de online variant (gemiddelde = 3.32, standaardafwijking = 0.83).²

² De resultaten van een onafhankelijke t-toets lieten geen significant verschil zien: $t(929) = -1.96$, $p = 0.050$.

Figuur 1. Wat vonden de deelnemers van de Verkiezingsgastles? (N=931)

Dit zeiden de deelnemers over de gastles en de begeleiding in hun toelichting op hun oordeel:

'Echt heel erg bedankt voor deze les. Door [de begeleider] ben ik meer gemotiveerd geworden en vind ik het leuker om dingen te leren en te weten te komen over bijvoorbeeld een politieke partij.'

'Ze spraken duidelijk, gaven iedereen het woord en praatte niet steeds aan een stuk.'

'Er werd rustig uitgelegd, goed geluisterd, interesse getoond in de deelnemers, duidelijk verteld.'

'Gewoon goede uitleg en leuk dat we verschillende soorten "spellen" deden.'

'Luisterde goed en gaf mensen ook de beurt, waardoor het niet altijd dezelfde mensen zijn.'

'Omdat de begeleider de les op een duidelijke, serieuze en met humor er tussendoor leidde. Ik kan zo niet iets opnoemen wat ze fout deed, ze legde goed uit en gaf iedereen het woord en tijd om hun mening te geven.'

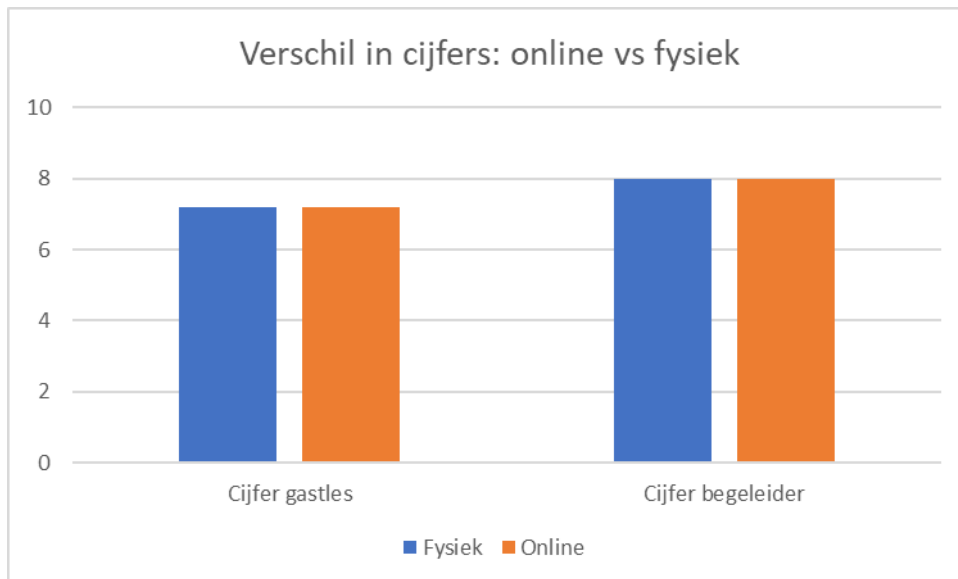
'Duidelijke taal en heeft iedereen erbij betrokken dan is de aandacht altijd beter en word het leren leuker.'

'Degene die de Gastles gaf vertelde het leuk, was spontaan en enthousiast. Goeie positieve invloed, waardoor ik er ook veel meer zin in kreeg en interessanter vond. Het was duidelijk en ging niet te snel. Ze stond open voor vragen en beantwoorde deze ook goed en uitgebreid. Ze wist waar ze het over had.'

'Ik vond het een leuke leerzame gastles. Ze deed het goed, stelde goede vragen en gaf de juiste informatie.'

Deelnemers beoordeelden de gastles en de begeleider ook met een cijfer (van 1 tot 10). De Verkiezingsgastles krijgt een gemiddeld cijfer van 7.2 (standaardafwijking = 1.46). Figuur 2 laat zien

welk cijfer de online variant en de fysieke variant van de gastles krijgt. Er is geen significant verschil in het gemiddelde cijfer voor beide varianten.³

Figuur 2. Welk cijfer geven de deelnemers de gastles en begeleider van ProDemos?

Gemiddeld geven de deelnemers de begeleider een 7.9 (standaardafwijking = 1.35). Figuur 2 laat zien welk cijfer de begeleider krijgt bij de online variant en de fysieke variant van de gastles, die ook niet significant van elkaar verschillen.⁴

Een aantal deelnemers die hebben deelgenomen aan de online variant van de gastles hebben zich expliciet uitgesproken over het online-element in hun toelichting op hun cijfer:

'Ik vond het toch wel heel leuk en leerzaam maar ik denk dat het natuurlijk in het echt leuker was geweest als online, maar het was wel super leuk om een eigen politieke partij op te richten!'

'Het was een leuke online les.'

'Het is leuk om het zo online te kunnen doen, en toch leer je er iets van.'

'Online is niet goed te volgen en niet zo leuk.'

'Ik vond het wel prima maar online is het saaier dan fysiek.'

'Het liep soms wat vast misschien was dat niet perse uw probleem sinds dat altijd kan gebeuren sinds we online zitten.'

'Vrolijk en goed gebracht, vooral omdat dit een online les was.'

'Ze deden het goed ondanks het online was.'

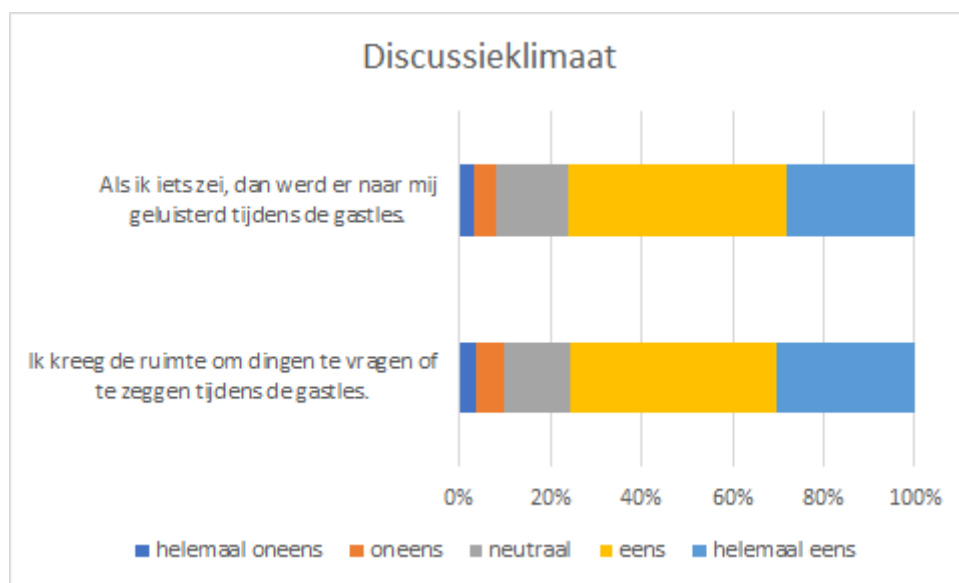
³ De resultaten van een onafhankelijk t-toets lieten geen significant verschil zien: $t(929) = -0.34$, $p = 0.735$.

⁴ De resultaten van een onafhankelijk t-toets lieten geen significant verschil zien: $t(873) = -0.22$, $p = 0.823$.

'Geen opmerking, vond het wel fijn dat ze rekening hielden met de online personen.'

Evaluatie van het discussieklimaat

De evaluatie van het discussieklimaat is gemeten met twee stellingen. De resultaten in figuur 3 laten zien dat 76% van de deelnemers vonden dat ze de ruimte kregen om dingen te vragen of te zeggen tijdens de gastles en vonden dat er naar hen geluisterd werd tijdens de gastles.

Figuur 3. Evaluatie discussieklimaat.

Er was geen significant verschil in hoeverre de deelnemers vonden dat ze de ruimte kregen om dingen te vragen of te zeggen in de fysieke variant (gemiddelde = 3.95, standaardafwijking = 1.02) van de Verkiezingsgastles ten opzichte van de online variant (gemiddelde = 3.90, standaardafwijking = 0.99),⁵ en ook geen significant verschil in hoeverre de deelnemers vonden dat er naar hen werd geluisterd in de fysieke variant (gemiddelde = 3.91, standaardafwijking = 0.98) versus de online variant (gemiddelde = 3.95, standaardafwijking = 0.95).⁶

Uit de toelichting van de deelnemers blijkt dat ze de interactiviteit, de quiz en rollenspellen als werkvormen en de ruimte voor discussie belangrijk vonden en waardeerden:

'Het was een interactieve, leerzame les waar er naar ons geluisterd werd.'

'De les was op een leuke manier uitgelegd! Super fijn dat er niet alleen maar informatie werd verteld maar dat we zelf ook dingen mochten doen. Op deze manier heb ik er veel meer van geleerd dan wanneer er alleen maar gepraat zou worden.'

'Het was leuker dan verwacht want bij deze gastles deed je tenminste wat en niet alleen luisteren.'

'Ik vond het leuk dat je niet alleen hoeft te luisteren maar ook dingen mocht doen. Waaronder je mening geven en luisteren naar wat anderen ergens van vinden.'

⁵ De resultaten van een onafhankelijke t-toets lieten geen significant verschil zien: $t(872) = -0.72$, $p = 0.475$.

⁶ De resultaten van een onafhankelijke t-toets lieten geen significant verschil zien: $t(873) = 0.66$, $p = 0.512$.

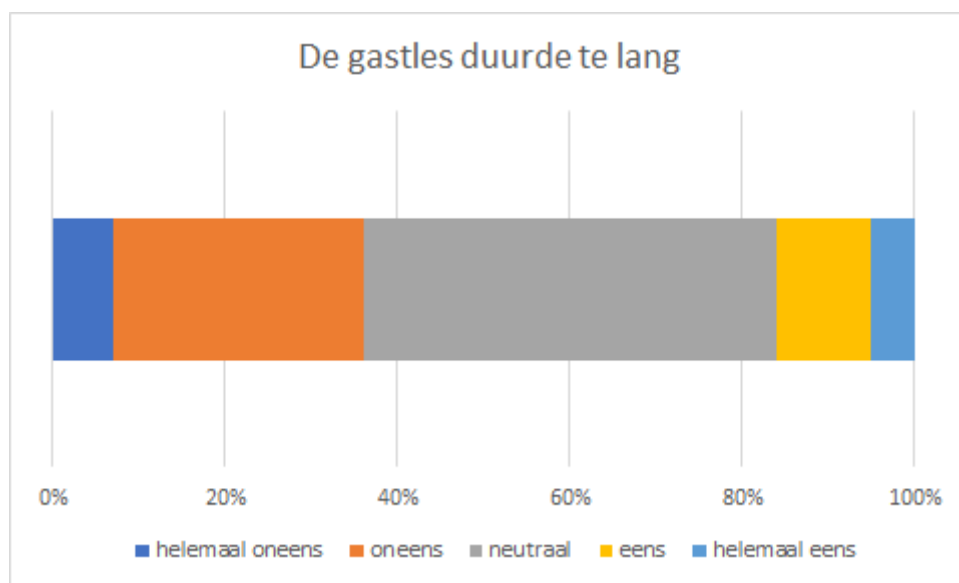
'Ik vond het heel tof dat we echt een motie na speelde zoals het waarschijnlijk in het echt ook gaat, alleen had ik wel van tevoren een uitleg gewild van wat het motief hierachter is en een soort aankondiging hoe we het gingen doen.'

'Ik vind het super dat de gastlessen erg interactief zijn, en dat wij studenten de ruimte krijgen om onze mening te geven.'

'Ik vond de quiz erg leuk, het rollenspel vond ik wel erg spannend.'

Oordeel over de duur van de gastles

De deelnemers is gevraagd naar hun oordeel over de duur van de gastles met de volgende stelling: 'De gastles duurde te lang'. Ze konden daarbij op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het daar 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens' waren. Figuur 4 laat zien dat de meeste deelnemers de gastles noch te lang, noch te kort vonden duren.

Figuur 4. Oordeel over de duur van de gastles.

Uit de toelichting van de deelnemers blijkt dat sommige deelnemers de les te lang vonden duren:

'Het was op zich wel leuk maar duurde lang en was langdradig. Wel leuke standpunten besproken.'

'Ik vond het een interessante gastles. Ik ben zelf niet zo van een lange zit. Wat ik wel leuk vond is het mee mogen draaien en zelf een rol mag spelen.'

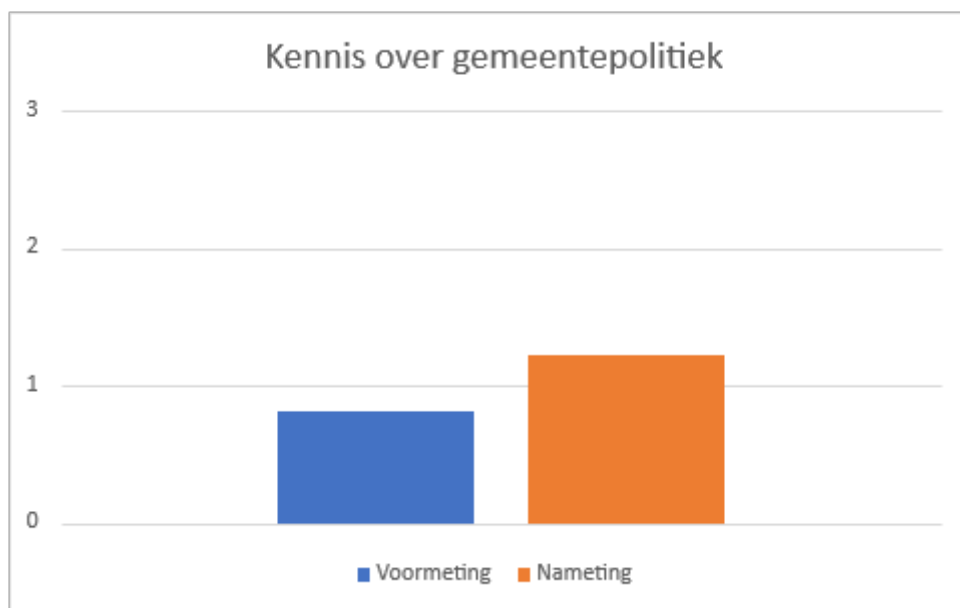
'Ik vond het een beetje saai en langdradig.'

'Het duurde een beetje lang en ik was afgeleid.'

'Het was leerzaam maar het duurde wel een beetje lang.'

4.2 Kennis

Wij hebben objectieve kennis over de gemeenteraadsverkiezingen gemeten door de deelnemers drie meerkeuzevragen over gemeentepolitiek te laten beantwoorden, zie bijlage A voor de specifieke vragen. Deze vragen zijn zowel bij de voormeting als bij de nameting gesteld. Elke vraag had vijf antwoordcategorieën waarvan maar één het correcte antwoord was. ‘Weet ik niet’ was ook een van de antwoordopties. Aan elke respondent werden de antwoorden in willekeurige volgorde gepresenteerd. Als een respondent het correcte antwoord gaf was dat een indicator van objectieve kennis.

Figuur 5. Aantal goede antwoorden op kennisvragen over gemeentepolitiek (N=255)

Van de drie meerkeuzevragen beantwoordden deelnemers in de voormeting er gemiddeld minder dan 1 goed (zie Figuur 5). Na afloop van de Verkiezingsgastles was dit 0,4 hoger. Deze toename is statistisch significant,⁷ waardoor we kunnen concluderen dat deelname aan de Verkiezingsgastles direct bijdraagt aan de feitelijke kennis van de gemeentepolitiek en gemeenteraadsverkiezingen bij jongeren.^{8,9}

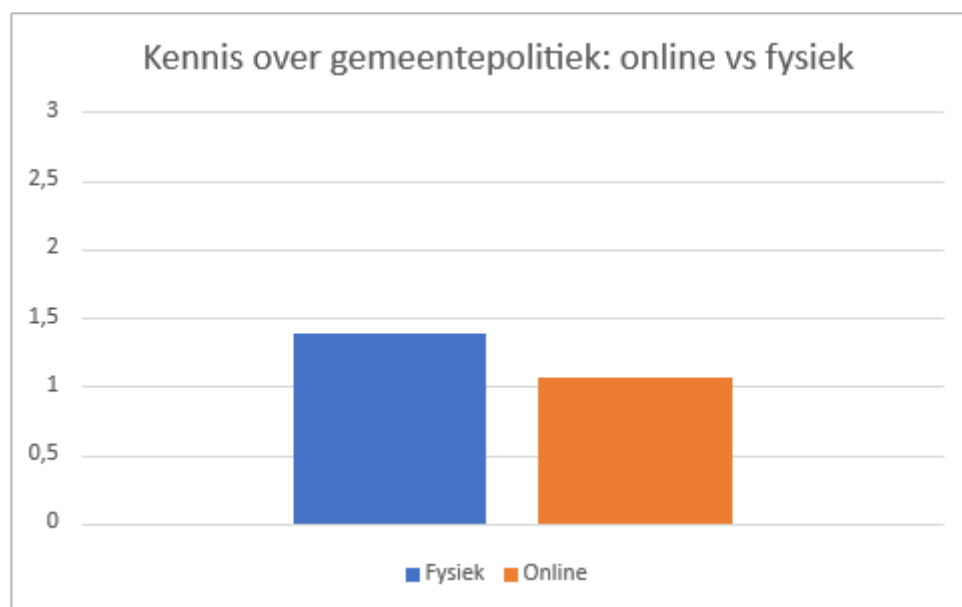
Uit de toelichting van de deelnemers blijkt dat de meesten vinden dat ze zelf wat geleerd hebben van de gastles. Voor enkelen waren de leerdoelen of de motivatie achter de opdrachten niet helemaal duidelijk:

‘Het was wel leuk, maar ik weet niet helemaal wat ik nu heb geleerd.’

⁷ De resultaten van een gepaarde t-toets lieten een significant verschil zien: $t(254) = -6.42, p < .001$.

⁸ Met een controle-analyse is gekeken of het krijgen van dezelfde kennisvragen bij de voormeting een effect heeft op het aantal correcte antwoorden bij de nameting. Het aantal correcte antwoorden van de deelnemers die ook de voormeting hebben ingevuld (M = 1.22, SD = 0.99) is niet significant hoger ($t(820) = 0.03, p = 0.975$) dan de deelnemers die alleen de nameting hebben ingevuld (M = 1.21, SD = 0.97). De toename in objectieve kennis is dus toe te schrijven aan deelname aan de Verkiezingsgastles.

⁹ Om te controleren of de toename in kennis door de (aandacht) voor de verkiezingen zelf komt, hebben we geanalyseerd of het uitmaakt wanneer deelnemers de gastles hebben gevolgd. Er was geen significant verschil in de mate van objectieve kennis tussen de deelnemers die de gastles in januari of februari en in maart hebben gevolgd. De verkiezingen zelf dragen dus niet bij aan een toename in kennis. Het effect kan dus worden toegeschreven aan de (inhoud van) de Verkiezingsgastles.

Figuur 6. Verschil in objectieve kennis tussen varianten van de Verkiezingsgastles

Er is ook gekeken naar mogelijke effectverschillen tussen deelnemers die de online variant en de fysieke variant van de Verkiezingsgastles hebben gevolgd. Figuur 6 laat zien dat het gemiddelde in objectieve kennis op basis van de drie kennisvragen 0,31 hoger is voor de deelnemers die de fysieke variant van de Verkiezingsgastles hebben gevolgd, vergeleken met dat van de deelnemers die de online variant hebben gevolgd. Dit is onderzocht onder alle deelnemers die hebben deelgenomen aan de nameting en het verschil is statistisch significant.¹⁰ Hieruit kunnen we concluderen dat de fysieke variant van de Verkiezingsgastles meer bijdraagt aan de feitelijke kennis van de gemeentepolitiek en gemeenteraadsverkiezingen dan de online variant.¹¹

Invloed van opleiding, leeftijd en geslacht op kennis

Uit eerder onderzoek weten we dat een aantal factoren invloed kunnen hebben op de kennis van burgers over politiek, waaronder leeftijd, opleidingsniveau en mate van politieke interesse. Middels regressieanalyses hebben we gekeken in hoeverre opleiding, leeftijd, geslacht, de waardering voor de gastles en de variant (online vs. fysiek) invloed heeft op de mate van kennis. De resultaten lieten zien dat leeftijd, geslacht en de waardering voor de gastles geen significante invloed hebben op het kennisniveau. We zien geen significant verschil tussen VO en MBO, maar binnen deze schooltypen zien we dat deelnemers met een hoger opleidingsniveau binnen het voortgezet onderwijs en deelnemers met een hoger opleidingsniveau binnen het MBO significant hoger scoren op kennis.

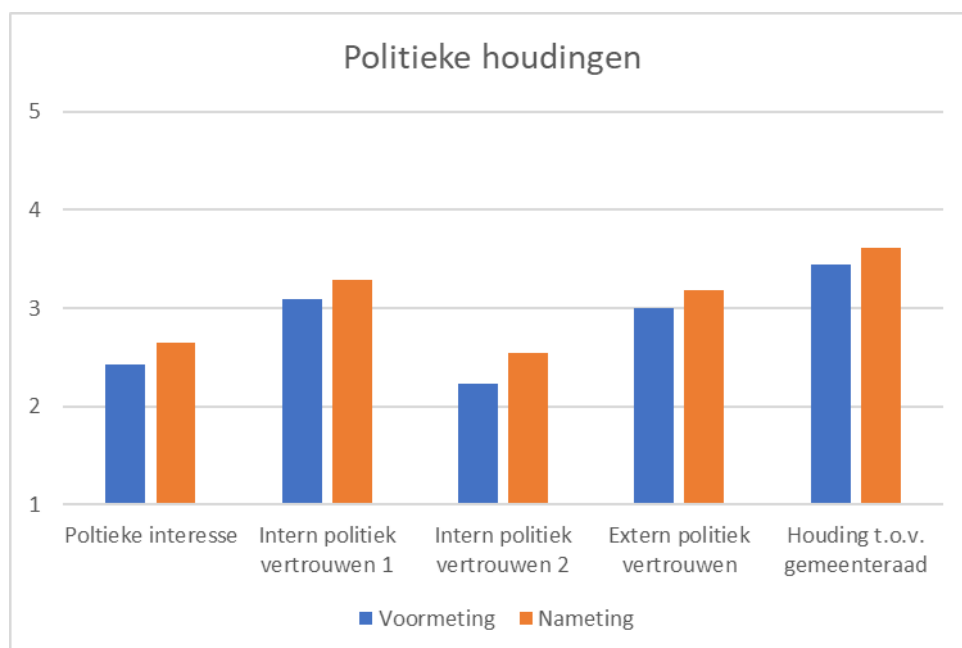
4.3 Politieke houdingen

Effect van de verkiezingsgastles op politieke houdingen

Een aantal politieke houdingen kunnen bijdragen aan de betrokkenheid en participatie in het politieke proces onder jongeren, waaronder politieke interesse, politiek zelfvertrouwen en de houding t.o.v. de gemeenteraad. Figuur 7 laat de resultaten zien van het effect van de Verkiezingsgastles op de verschillende politieke houdingen. Deze resultaten worden hieronder toegelicht.

¹⁰ De resultaten van een onafhankelijke t-toets lieten een significant verschil zien: $t(765) = -4.50$, $p < .001$.

¹¹ Deze bevindingen zijn robuust wanneer alleen de respondenten die zowel aan de voor- en nameting deelnamen worden geanalyseerd. Het objectieve kennisniveau is ook dan significant hoger ($t(175) = -2.14$, $p < .05$) voor de fysieke variant ($M = 1.39$, $SD = 1.06$) t.o.v. de online variant ($M = 1.11$, $SD = 0.93$).

Figuur 7. Effect van de Verkiezingsgastles op politieke houdingen

Politieke interesse

Allereerst is gekeken naar politieke interesse. Jongeren die meer geïnteresseerd zijn in de politiek zijn meer geneigd om te gaan stemmen of lid te worden van een politieke partij.¹² Daarmee is politieke interesse een belangrijke voorspeller voor jongeren om actief te worden in de politiek.¹³

In deze studie is politieke interesse gemeten met de stelling 'Ik vind politiek interessant.' Ze konden daarbij op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het daar 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens' waren. Figuur 7 laat zien dat er een significante toename is in politieke interesse na deelname aan de Verkiezingsgastles. Voorafgaand aan de gastles is de politieke interesse van deelnemers gemiddeld 2,43 en na afloop is dat gestegen naar een gemiddelde van 2,65.

Uit eerder onderzoek blijkt dat politieke interesse nauw samenhangt met opleiding, geslacht en leeftijd. Middels regressieanalyses hebben we gekeken in hoeverre opleiding, leeftijd, geslacht, de waardering voor de gastles en de variant (online vs. fysiek) invloed heeft op de politieke interesse. De resultaten lieten zien dat er geen verschil is in de mate van politieke interesse tussen de deelnemers van de online en fysieke variant van de gastles, zoals te zien is in Figuur 8 (zie pag.15). Ook is er geen verschil in politieke interesse voor geslacht. De resultaten laten zien dat deelnemers die de gastles leuker vonden dan verwacht, ook significant meer politieke interesse hebben. We zien geen significant verschil in invloed op politieke interesse tussen VO en MBO. Binnen het voortgezet onderwijs zien we dat jongere deelnemers¹⁴ en deelnemers met een hoger opleidingsniveau meer politieke interesse hebben. Binnen het MBO zien we juist dat oudere deelnemers meer politieke interesse hebben.

De toelichtingen van de deelnemers laten zien dat sommige deelnemers die aangeven geen interesse te hebben in politiek, de gastles toch leuk vonden:

¹² D. Shani, *On the origins of political interest*, Princeton, NJ: Princeton University (2009)

¹³ M. Prior, 'You've either got it or you don't? The stability of political interest over the life cycle', *The Journal of Politics* 72 (2010)

¹⁴ Dit kan een vertekend beeld geven omdat 75% van de deelnemers die op het voortgezet onderwijs in dezelfde leeftijdscategorie vallen van 17- en 18-jarigen en slechts 25% ouder is.

'Ik heb niet veel interesse in de politiek dus het was niet heel erg boeiend voor mij persoonlijk, maar ik vind dat de gastles zelf goed is georganiseerd en het echt wel wat oplevert voor diegene die er wel interesse in hebben.'

'Ik vind over het algemeen wetgeving minder interessant, maar aangezien het op een leuke manier werd aangepakt en we ook onze opleiding en interesses er in konden uiten, vond ik het een leuke gastles.'

'Normaal vind ik gastlessen niet heel interessant vooral niet als het over gemeenten en verkiezingen gaat. De manier van uitleg en les uitvoering was geweldig.'

'Ik vind de politiek niet heel interessant maar vond het echt super fijn dat jullie ons zo erbij betrokken en verschillende opdrachten kregen zo wordt het minder saai.'

Politiek zelfvertrouwen

Politiek zelfvertrouwen houdt in dat je het gevoel hebt dat je invloed kunt hebben op het politieke proces.¹⁵ Daarbij wordt intern politiek zelfvertrouwen onderscheiden van extern politiek zelfvertrouwen. Extern politiek vertrouwen heeft betrekking op het geloof dat overheidsinstanties en politici reageren op de eisen van burgers. Intern politiek zelfvertrouwen is het geloof dat je zelf de politiek kunt begrijpen en kunt beïnvloeden.¹⁶ Uit onderzoek blijkt dat politiek zelfvertrouwen samenhangt met meer politieke betrokkenheid en bereidheid tot politieke participatie.¹⁷

Intern politiek zelfvertrouwen

In dit onderzoek is intern politiek zelfvertrouwen gemeten met twee stellingen: (1) 'Mensen zoals ik hebben geen invloed op de politiek' en (2) 'Ik denk dat ik meer weet over politiek dan mijn leeftijdsgenoten'. Deelnemers konden op een vijfpuntschaal kiezen tussen 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'. Figuur 8 laat zien dat het interne politieke vertrouwen significant hoger was na deelname aan de Verkiezingsgastles. Dit betekent dat deelnemers na de gastles meer vertrouwen hadden in hoeveel ze dachten te weten over politiek en hoeveel invloed ze hebben op de politiek.

Extern politiek zelfvertrouwen

In dit onderzoek is extern politiek zelfvertrouwen gemeten door aan de deelnemers te vragen in hoeverre ze het eens waren met de stelling: 'Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening'. Op een vijfpuntschaal konden deelnemers aangeven in hoeverre zij het 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens' waren met de stellingen. Figuur 8 laat zien dat het externe politieke vertrouwen significant hoger was na deelname aan de Verkiezingsgastles. Deelnemers hadden na de gastles dus minder het gevoel dat politici niet geïnteresseerd zijn in hun mening. Dit betekent dat de deelnemers meer overtuigd zijn geraakt dat politici en overheidsinstanties reageren op de eisen en meningen van burgers.

¹⁵ Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press.

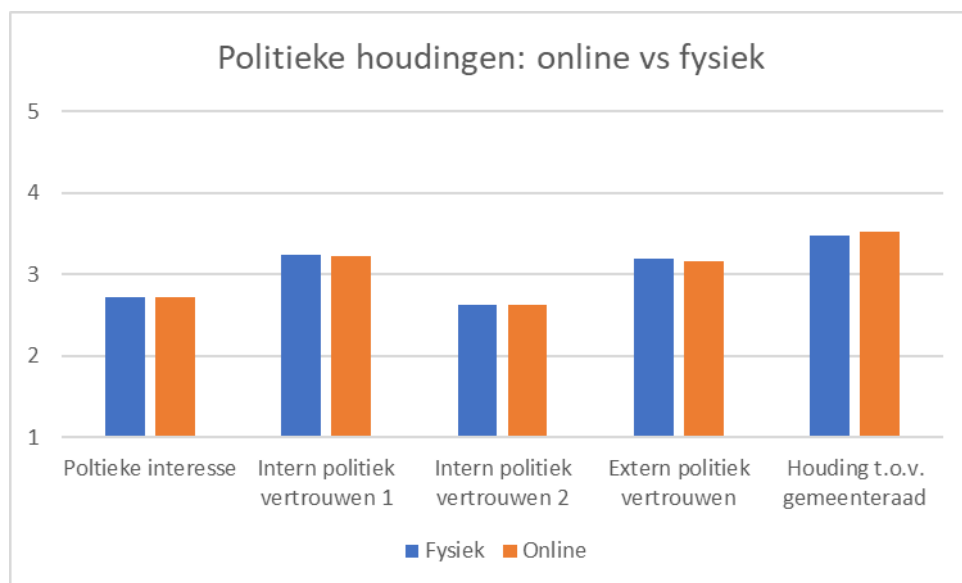
¹⁶ Niemi, R. G., Craig, S. C., & Mattei, F. (1991). Measuring internal political efficacy in the 1988 National Election Study. *The American Political Science Review*, 85, 1407-1413.

¹⁷ Maurissen, L. (2020). Political efficacy and interest as mediators of expected political participation among Belgian adolescents. *Applied Developmental Science*, 24(4), 339-353.

Houding t.o.v. gemeenteraad

Een meer subjectieve maat van kennis is in hoeverre deelnemers zich realiseren dat de gemeenteraad ook een belangrijke rol voor hen kan spelen en beslissingen neemt die voor jongeren belangrijk zijn. De houding ten opzichte van de gemeenteraad is in dit onderzoek gemeten met de stelling: 'De gemeenteraad neemt beslissingen die ook voor mij belangrijk zijn'. Deelnemers konden op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het daar 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens' waren. Figuur 8 laat zien dat de houding t.o.v. de gemeenteraad significant hoger is na deelname aan de Verkiezingsgastles. Jongeren lijken zich na de gastles dus meer bewust van de rol die de gemeenteraad in hun leven speelt.

Verskil in effect tussen fysieke en online variant van de gastles

Figuur 8. Verschil in politieke houdingen tussen online en fysiek

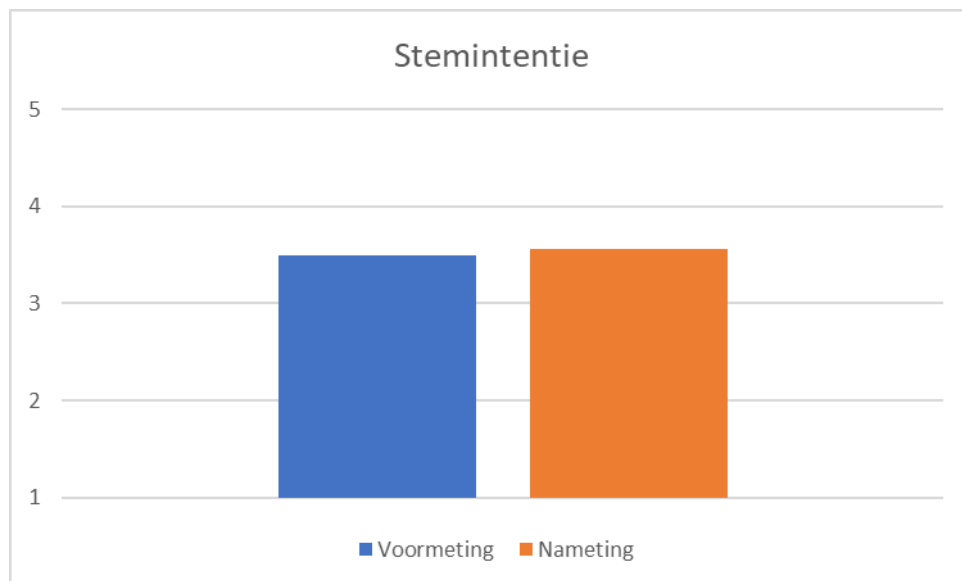
We hebben ook onderzocht of er een verschil is in de mate van politieke interesse, politieke zelfvertrouwen en de houding t.o.v. de gemeenteraad tussen deelnemers die de online variant en de fysieke variant van de Verkiezingsgastles hebben gevolgd. Figuur 8 laat zien dat er geen significant verschil is tussen beide varianten, behalve voor de vraag: 'Ik denk dat ik meer weet over politiek dan mijn leeftijdsgenoten'.¹⁸ Ongeacht deelname aan de fysieke en de online variant vinden de deelnemers politiek dus even interessant, hebben ze eenzelfde mate van politiek zelfvertrouwen en een vergelijkbare houding t.o.v. de gemeenteraad na deelname aan de gastles.

¹⁸ Deze bevindingen zijn robuust wanneer alleen de respondenten die zowel aan de voor- en nameting deelnamen worden geanalyseerd, behalve voor 'intern politieke vertrouwen 2' ('Ik denk dat ik meer weet over politiek dan mijn leeftijdsgenoten'). Voor 'intern politiek vertrouwen 2' is onder deze groep respondenten de mate van vertrouwen significant hoger voor deelnemers aan de fysieke variant van de gastles.

4.4 Politieke participatie

Effect Verkiezingsgastles op stemintentie

Ten slotte hebben we onderzocht in hoeverre de Verkiezingsgastles effect had op politieke participatie door deelnemers te vragen in hoeverre ze van plan waren om te stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen. Deelnemers ouder dan 18 jaar reageerden op de stelling: 'Ik ben van plan om te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.' Deelnemers jonger dan 18 jaar reageerde op de stelling: 'Als ik 18 ben, dan ga ik stemmen.' Deelnemers konden op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het daar 1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens' waren.

Figuur 9. Stemintentie (N =238)

Figuur 9 laat zien dat er geen significant verschil is in stemintentie. Voorafgaand aan de Verkiezingsgastles is de stemintentie van deelnemers gemiddeld 3,50 en na de gastles is de stemintentie gemiddeld 3,56. Dit verschil is miniem en niet significant.¹⁹

Verskil in stemintentie tussen fysieke en online variant van de gastles

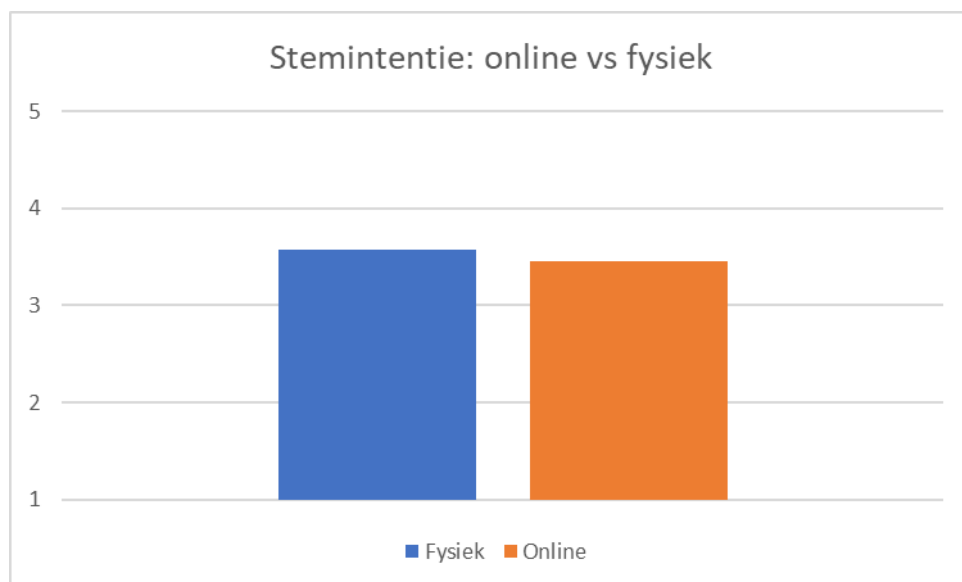
Ook voor stemintentie hebben we gekeken of er een verschil is in de intentie om te gaan stemmen voor deelnemers die hebben deelgenomen aan de fysieke variant van de gastles en de deelnemers van de online variant van de gastles. Figuur 10 laat zien dat de stemintentie van de deelnemers aan de online variant iets lager is (gemiddelde = 3,45, standaardafwijking = 1,08) dan de deelnemers aan de fysieke variant van de gastles (gemiddelde = 3,57, standaardafwijking = 1,15). Dit verschil is echter niet significant.²⁰ Er is dus geen noemenswaardig verschil in de mate van politieke participatie (in de vorm van stemmen) tussen beiden varianten.

Net als voor kennis en politieke interesse is uit eerder onderzoek bekend dat een aantal factoren, waaronder opleiding, leeftijd, geslacht en politieke interesse, invloed kunnen hebben op de mate van politieke participatie. Middels regressieanalyses hebben we de invloed van deze factoren onderzocht. De resultaten lieten zien dat de mate van politieke interesse invloed heeft op politieke participatie: deelnemers met meer politieke interesse zijn meer geneigd om te gaan stemmen. Er is

¹⁹ De resultaten van een gepaarde t-toets laten geen significant verschil zien: $t(237) = -0.81$, $p = .422$.

²⁰ De resultaten van een onafhankelijke t-toets laten geen significant verschil zien: $t(777) = -1.57$, $p = .118$.

geen significante invloed van geslacht en we zien ook geen significant verschil in mate van politieke participatie tussen VO en MBO. Binnen het voortgezet onderwijs zien we dat jongere deelnemers²¹ meer geneigd zijn om te participeren. Binnen het MBO zien we dat de deelnemers met een hoger opleidingsniveau meer geneigd zijn om te stemmen.

Figuur 10. Verschil in stemintentie tussen online en fysiek

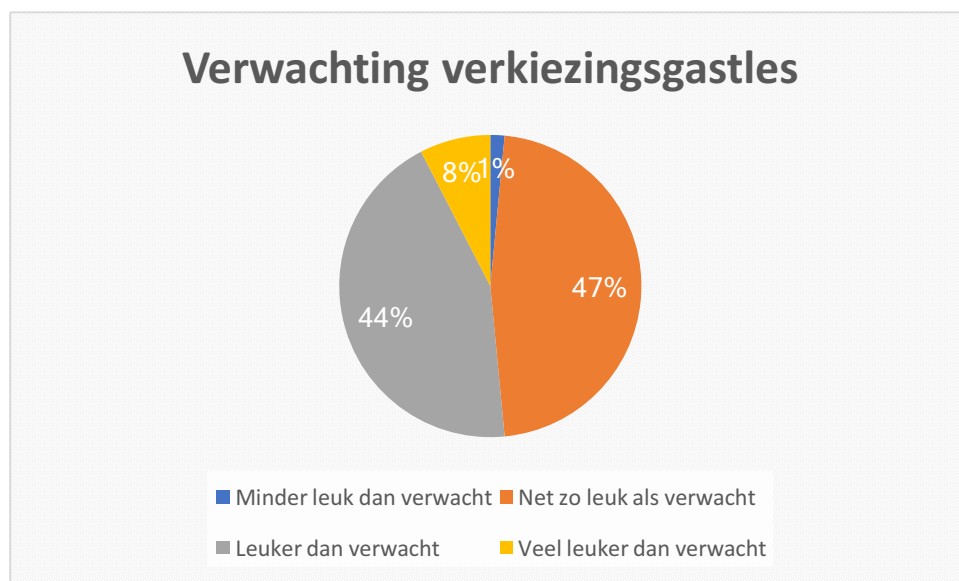
4.5 Docentenevaluatie

Om te onderzoeken wat de ervaring van docenten was ten aanzien van de verkiezingsgastles, is ook aan de docenten gevraagd om een vragenlijst in te vullen. In totaal hebben 84 docenten daaraan gehoor gegeven. Hiervan hebben 66 docenten voldoende vragen ingevuld om relevante informatie te krijgen. Van deze docenten hebben 37 de fysieke variant van de verkiezingsgastles bijgewoond, 5 een gemengde vorm van online en fysiek, en 24 de online variant. De gemengde vorm was veelal toch digitaal en is bij de online groep gevoegd. Het grootste deel van 57 docenten nam deel met een mbo-groep, 9 docenten deden mee met een vo-groep, waarvan 4 vmbo-klassen en 5 havo- of vwo-klassen.

Waardering

Gemiddeld beoordelen de docenten de verkiezingsgastles met een 7,62 en de begeleiding van de verkiezingsgastles met een 8,14. Figuur 11 laat zien dat 52% aangeeft dat ze de gastles leuker of veel leuker vonden dan ze hadden verwacht; 47% dat het net zo leuk was als ze verwacht hadden en 1% dat het minder leuk was als verwacht. Er waren geen docenten die aangeven dat ze het veel minder leuk vonden dan verwacht.

²¹ Dit kan een vertekend beeld geven omdat 75% van de deelnemers die op het voortgezet onderwijs in dezelfde leeftijdscategorie vallen van 17- en 18-jarigen en slechts 25% ouder is.

Figuur 11. Wat vonden de docenten van de Verkiezingsgastles? (N=66)

Andere uitkomsten laten het belang van een goede begeleider zien. Het cijfer van de verkiezingsgastlessen hangen sterk samen met het cijfer van de begeleiding ($r = .70$). In de toelichting van docenten over het cijfer van de begeleider werd kennis van zaken vaak genoemd en ook het begrijpelijk uitleggen op het juiste taalniveau.

'De begeleider had kennis van zaken en stimuleerde de studenten om mee te doen. Er was direct een veilig gevoel.'

'De docent had affiniteit met de doelgroep, legde rustig uit en was erg duidelijk.'

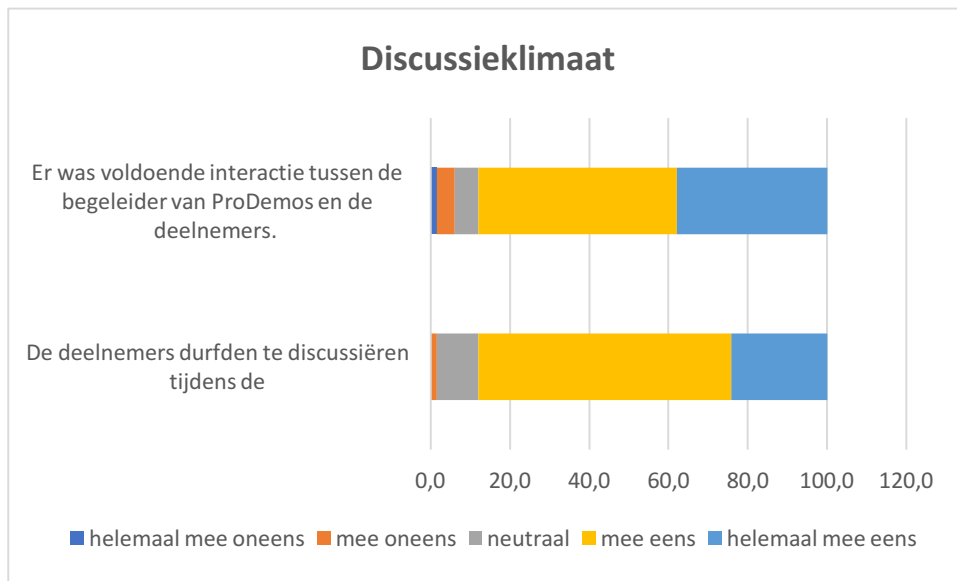
'De les vergde iets van moed. Studenten moesten toch echt even zelf in beweging komen in plaats van dat er theoretisch alleen maar uitgelegd werd. Bij deze doelgroep werkt dat zeer goed. Leuke werkvorm!'

'Ontzettend leuk gedaan. Veel interactie met de studenten en afwisseling in materialen; filmpjes, stemmen, gebruik van chat, handjes, etc. Studenten werden bij de les gehaald door gebruik van namen. Goede afwisseling hierin. Ook werd er regelmatig teruggekoppeld naar de student die wat gezegd had.'

'... ze maakt verbinding met alle studenten en laat zien dat ze elke student ziet. Hierdoor was te zien dat de rustige studenten ook hun antwoorden gaven uit zichzelf. Ook was er ruimte om vrij te praten en was ze oordeelloos aan het lesgeven.'

Voor goede interactie is een goed discussieklimaat belangrijk. Om dit te meten is aan docenten gevraagd of ze dachten dat er voldoende interactie tussen de begeleider en de deelnemers was en of de deelnemers durfden te discussiëren. Figuur 12 laat zien dat een meerderheid van 88% van de docenten het eens of helemaal eens was met beide stellingen. 6% vond dat er niet voldoende interactie was tussen begeleider en deelnemers en 1,5% vond dat deelnemers niet durfden te discussiëren. De overige docenten gaven aan hier neutraal in te staan.

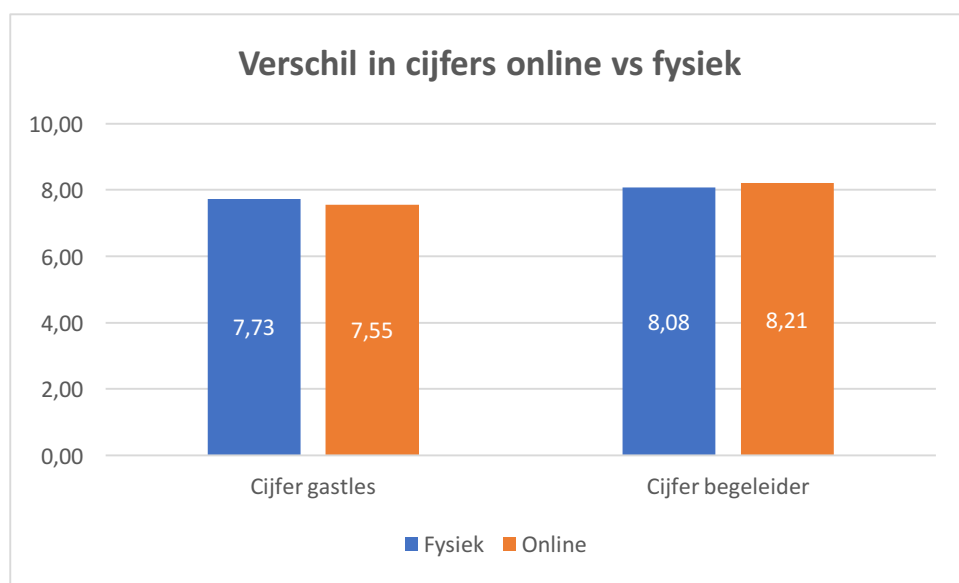
ProDemos

Figuur 12. Evaluatie discussieklimaat door docenten.

Een van de docenten zei hierover:

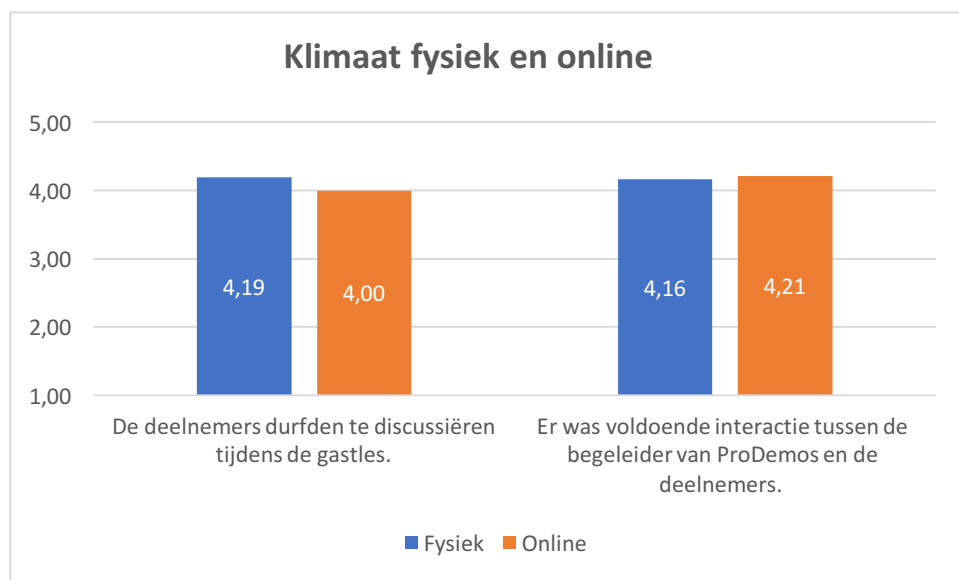
'De studenten werden getriggert door vragen, meningen en inbreng. Hierdoor werden zij gestimuleerd om echt na te denken en deden zelfs de studenten die normaal niet echt mee deden ook mee.'

Figuur 13. Welk cijfer geven de docenten de gastles en begeleider van ProDemos?

De beoordeling van gastles en begeleider verschilt niet tussen docenten die online of fysiek hebben deelgenomen. Figuur 13 laat zien dat de fysieke uitvoering (7,71) iets hoger beoordeeld wordt dan de online variant (7,50), maar het verschil is niet statistisch significant.²² Andersom beoordelen de docenten de begeleiding van de online uitvoering (8,21) hoger dan de fysiek variant (8,08), maar ook dit verschil is niet statistisch significant.²³

Figuur 14 laat zien dat ook het discussieklimaat door docenten niet anders werd ervaren bij de fysieke gastles in vergelijking met de online gastles.^{24,25}

Figuur 14. Evaluatie discussieklimaat door docenten: fysiek vs. online.

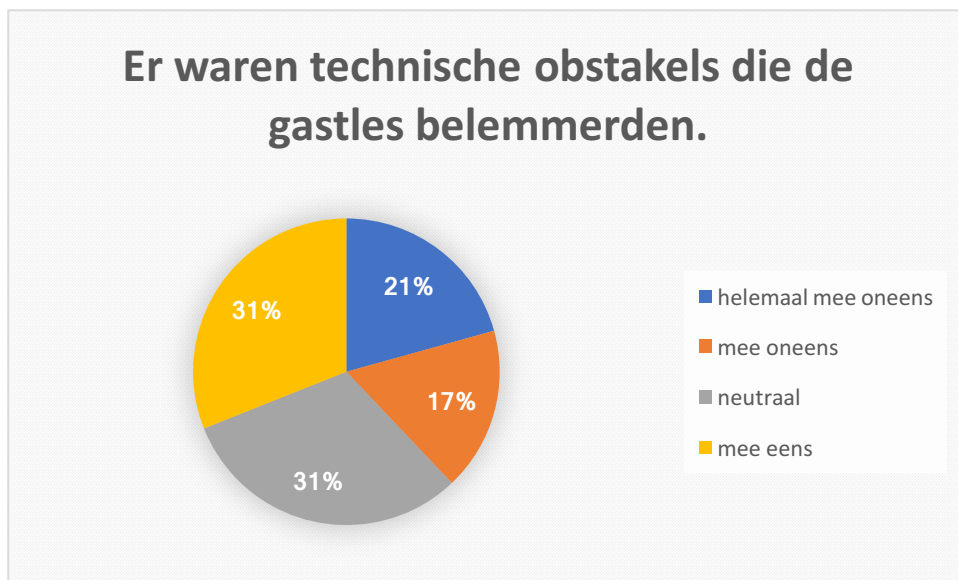
²² niet significant bij $t(64) = .738, p = .463$

²³ niet significant bij $t(64) = -.461, p = .646$

²⁴ durfden te discussiëren: niet significant bij $t(61) = 1.271, p = .209$

²⁵ voldoende interactie: niet significant bij $t(64) = -.209, p = .832$

Aan de docenten die online met groepen hebben deelgenomen is gevraagd of er technische obstakels waren die de gastles belemmerden (zie figuur 15). Geen enkele docent gaf aan het 'helemaal eens' te zijn met de stelling, 41% gaf met 'mee eens' aan dat er obstakels waren die de gastles belemmerden. 38% stelde dat er geen of weinig obstakels waren en 31% stond hier neutraal in.

Figuur 15. Technische aspecten van de online variant van de gastles.

Leerdoelen

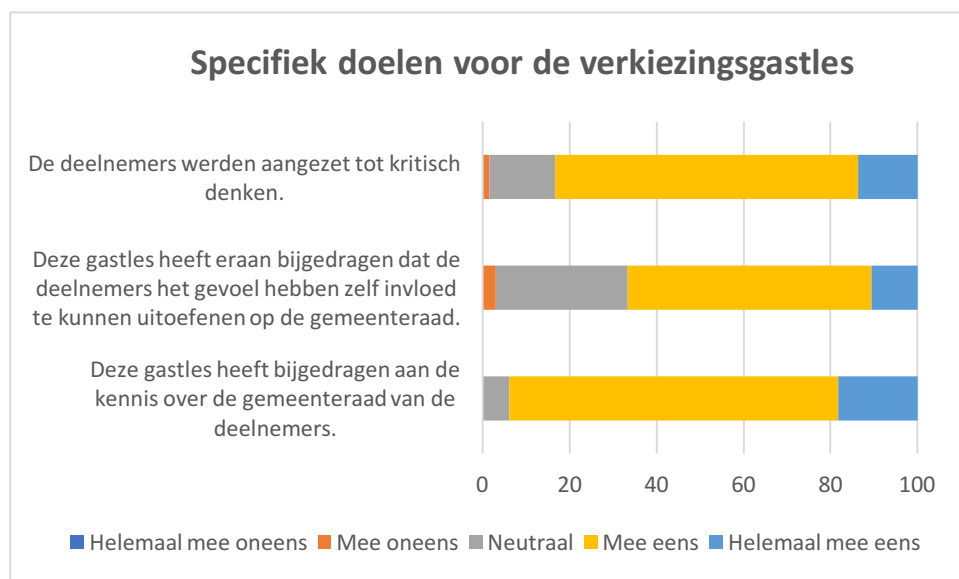
Aan docenten is gevraagd of zij vinden dat het doel van de verkiezingsactiviteit is behaald. Daarnaast is hen gevraagd te oordelen over de bijdrage die de gastles levert aan de algemene doelen van ProDemos. Hierin is onderscheidt gemaakt tussen drie specifieke leerdoelen en drie algemene leerdoelen van ProDemos.

Specifieke leerdoelen:

- 1) De deelnemers kennen de belangrijkste spelers in de gemeenteraad.
- 2) De deelnemers weten dat de gemeenteraad ook over thema's gaat die voor jongeren van belang zijn.
- 3) De deelnemers zijn in staat om informatie in te winnen waarmee ze tot een geïnformeerde stemkeuze kunnen komen.

Algemene leerdoelen:

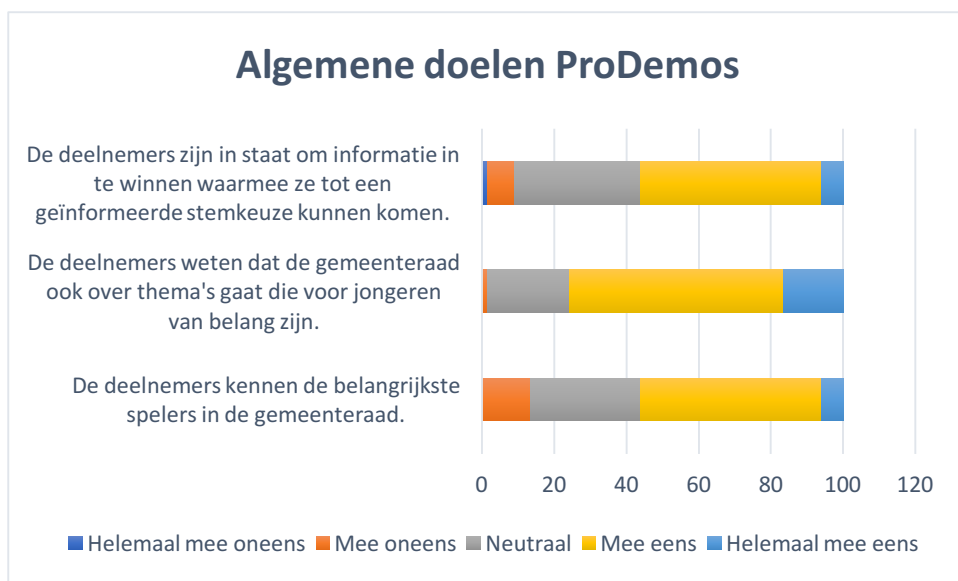
- 1) Deze gastles heeft bijgedragen aan de kennis over de gemeenteraad van de deelnemers.
- 2) Deze gastles heeft eraan bijgedragen dat de deelnemers het gevoel hebben zelf invloed te kunnen uitoefenen op de gemeenteraad.
- 3) De deelnemers werden aangezet tot kritisch denken.

Figuur 16. Evaluatie specifieke leerdoelen.

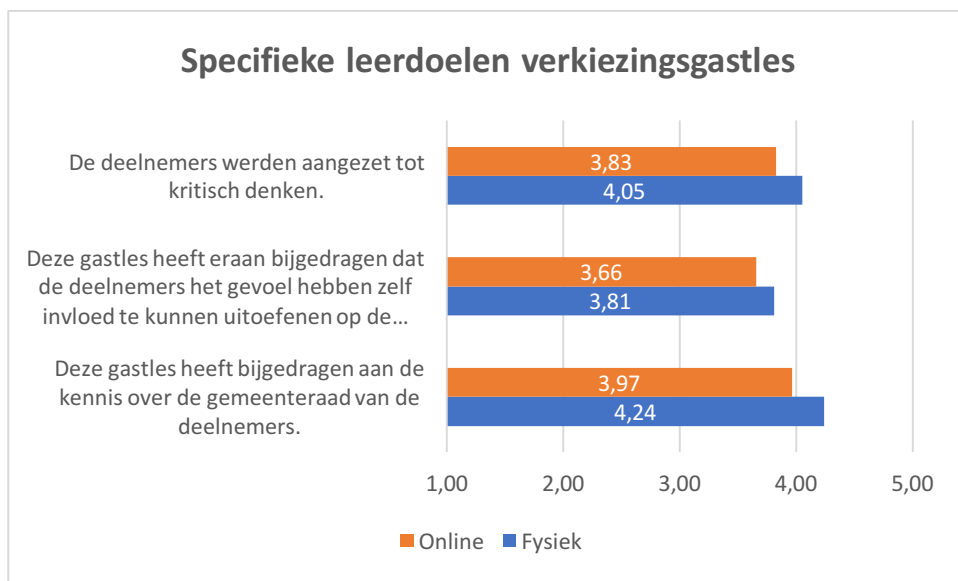
Figuur 16 laat zien dat de meeste docenten aangeven dat de specifieke doelen voor de gastles behaald zijn. Bij aanzetten tot kritisch denken was 83% was het eens of helemaal eens dat deelnemers werden aangezet tot kritisch denken, 15% stond er neutraal tegenover en 2% was het oneens met de stelling. Verder gaf 67% aan dat deelnemers het gevoel hadden invloed uit te kunnen oefenen op de gemeenteraad, 30% stond hier neutraal tegenover en 3% was het oneens met de stelling. Als laatste gaf 94% aan het eens of helemaal eens te zijn dat het bijdroeg aan de kennis over de gemeenteraad, 6% stond er neutraal tegenover en niemand gaf aan dat ze oneens waren. Er waren geen docenten die aangaven het helemaal oneens te zijn met deze stellingen.

Naast de specifieke doelen is ook aan de docenten gevraagd in te schatten welke algemene doelen van ProDemos wel of niet behaald zijn. De uitkomsten worden weergegeven in figuur 17. Iets meer dan de helft van de docenten (56%) gaf aan dat deelnemers beter in staat waren informatie in te winnen om tot een geïnformeerde stemkeuze te komen, 35% stond hier neutraal tegenover en 9% was het (helemaal) oneens met de stelling. Van de docenten gaf 76% aan het (helemaal) eens te zijn met de stelling dat deelnemers nu weten dat de gemeenteraad over thema's gaat die voor jongeren van belang zijn. 23% gaf aan hier neutraal in te staan en 2% dat ze het hier niet mee eens waren. Tot slot gaf 56% van de docenten aan dat de gastles had bijgedragen aan kennis over de gemeenteraad, 30% antwoordde neutraal en 14% was het oneens met de stelling.

Figuur 17. Evaluatie algemene leerdoelen.

Naast de algemene uitkomsten is ook gekeken naar ervaringsverschillen van docenten tussen de fysieke en online variant. In lijn met de bevindingen onder de deelnemers geven docenten bij de fysieke variant vaker aan dat de fysieke gastles had bijdragen aan de kennis over de gemeenteraad.²⁶ Ook bij de andere twee stellingen scoorde de fysieke variant hoger, maar deze verschillen zijn niet statistisch significant.^{27,28}

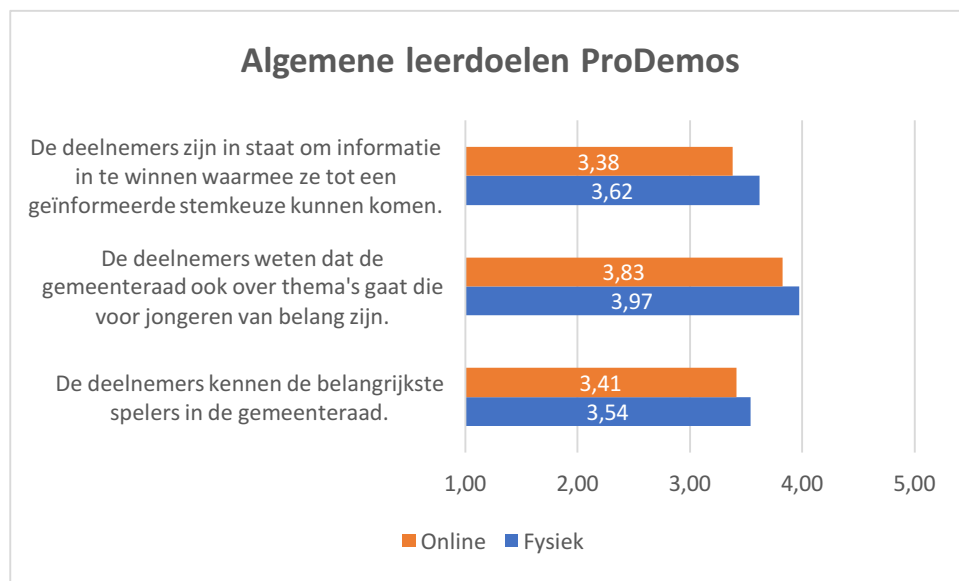
Figuur 18. Evaluatie specifieke leerdoelen: fysiek vs. online.

²⁶ significant bij $t(64) = 2.46, p = 0.02$

²⁷ kritisch denken: niet significant bij $t(64) = 1.56, p = .13$

²⁸ gevoel zelf invloed te kunnen uitoefenen: niet significant bij $t(64) = .91, p = 0.37$

Ook bij de algemene leerdoelen zien we hogere scores voor de fysieke variant, maar hier zijn de verschillen bij alle drie de stellingen niet statistisch significant.^{29,30,31}

Figuur 19. Evaluatie algemene leerdoelen: fysiek vs. online.

4.6 Aanvullend onderzoek bij docenten en begeleiders

Voorgaand onderzoek tijdens de pandemie liet zien dat veel docenten enigszins negatief stonden ten aanzien van online burgerschapsonderwijs en veel docenten gaven aan kritisch te zijn op de mogelijkheden en ervoeren mindere kwaliteit bij de online lessen.³² Dit onderzoek ondersteunt deze conclusie slechts ten dele. Ook al geven veel docenten nog steeds aan dat ze fysieke lessen prefereren en dat interactie makkelijker verloopt bij de fysieke gastlessen, toch is er geen verschil in kwaliteit en maar een klein verschil in effectiviteit ten aanzien van kennis gevonden. Om deze resultaten verder te duiden is er een aanvullend onderzoek gedaan onder 12 docenten en 3 ProDemos-begeleiders.

Docenten

Aan de docenten die de gastles online hebben afgenomen is gevraagd wat volgens hen positieve en negatieve aspecten van online activiteiten zijn, of ze in de toekomst weer online zouden boeken en wanneer en waarom ze dit weer zouden doen. Aan de docenten die aan de fysieke gastlessen hebben deelgenomen is gevraagd of ze in de toekomst zouden overwegen om online activiteiten te boeken en waarom ze dit wel of niet zouden doen.

Alle docenten die de verkiezingsgastles online hadden gevolgd, gaven aan dat ze in de toekomst weer een online activiteit bij ProDemos zouden boeken. In de toelichting geven de docenten wel aan dat het niet voor iedereen werkt en dat fysiek de voorkeur heeft, maar dat er ook zeker voordelen zijn aan online lessen.

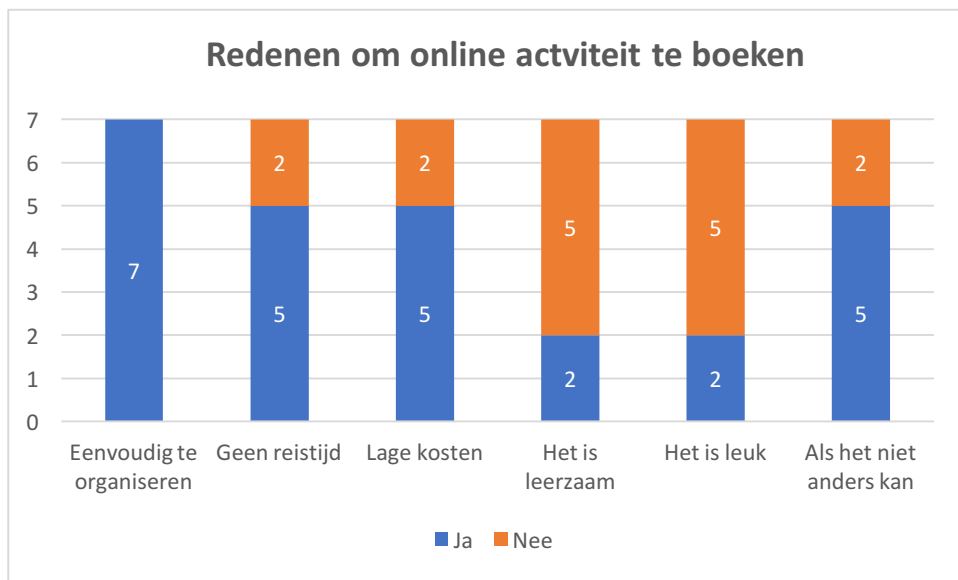
²⁹ informatie inwinnen niet significant bij $t(64) = 1.24, p = .22$

³⁰ thema's over jongeren niet significant bij $t(64) = .87, p = .39$

³¹ belangrijkste spelers niet significant bij $t(64) = .63, p = .53$

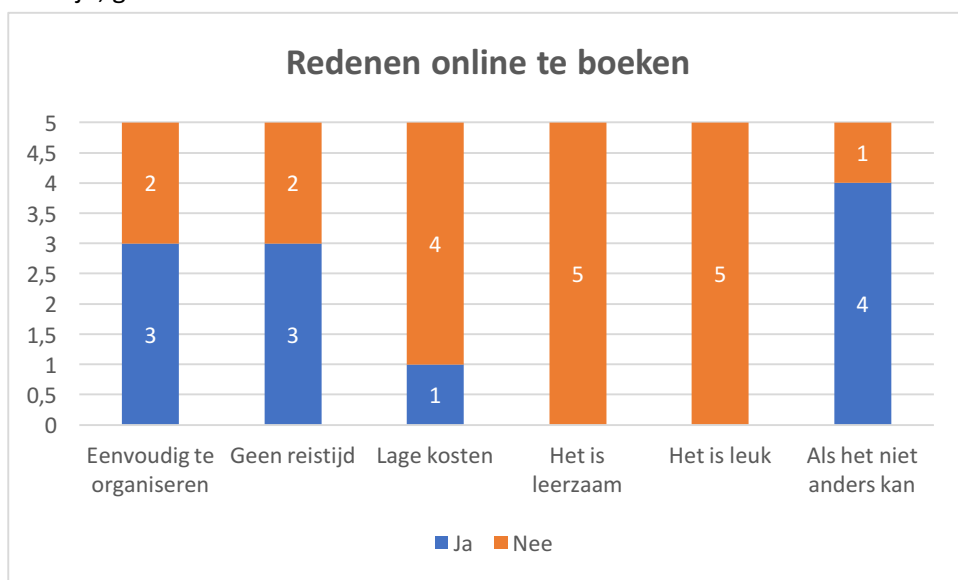
³² Nieuwelink, H., Daas, R., & Teegelbeckers, J. (2020). Discussies via het beeldscherm? Burgerschapsonderwijs en onlineonderwijs. Van twaalf tot achttien, 30(7), 28-29.

Op de vraag wat voor hen redenen zijn om online te boeken, zeggen alle docenten dat de eenvoudige organisatie een reden kan zijn om het weer te boeken (zie figuur 20). De meeste docenten zeggen ook dat geen of weinig reistijd, lage kosten en noodzaak ('Als het niet anders kan') redenen zijn om weer online te boeken. 'Leerzaam' of 'leuk' wordt door de meeste docenten niet opgegeven als belangrijke reden om online te boeken.

Figuur 20. Online docenten: redenen om online te boeken.

Van de docenten die hebben deelgenomen aan de fysiek verkiezingsgastlessen hebben er vijf de vragenlijst ingevuld. Drie van deze vijf docenten geven aan in de toekomst wel een online activiteit te willen boeken (zie figuur 21). 'Eenvoudig te organiseren', 'geen reistijd' en 'als het niets anders kan' zijn voor hen mogelijke redenen om online te boeken. Eén docent gaf aan dat 'lage kosten' een reden kan zijn; geen enkele docent zei dat 'leerzaam' of 'leuk' redenen zouden kunnen zijn.

Figuur 21. Online docenten: redenen om online te boeken.

Begeleiders

Ook is er met begeleiders gesproken die zowel online als fysieke gastlessen hebben gegeven. Tijdens deze gesprekken stonden twee vragen centraal. De eerste vraag was hoe de online verkiezingsgastlessen door hen ervaren was en hoe dit zich verhield tot de fysieke verkiezingsgastlessen. De tweede vraag die centraal stond was waarom – in tegenstelling tot wat er in de literatuur over wordt geschreven – juist kennisoverdracht minder goed lijkt te werken bij de online verkiezingsgastlessen.

Op de eerste vraag gaven alle begeleiders aan dat online wel goed werkt, dat er opstartproblemen waren, maar dat er over het algemeen positieve ervaringen zijn met online verkiezingsgastlessen. Een begeleider gaf wel aan dat de tussenvormen (waarbij een deel online en een deel fysiek gebeurt) echt minder goed werkt. Daarnaast gaven de begeleiders aan dat vooral online interactie in vergelijking met de fysieke gastlessen lastiger is. Twee begeleiders gaven aan dat online lessen niet zonder meer gekopieerd kunnen worden vanuit de fysieke lessen en dat het ook voor begeleiders anders is. Het vereist andere competenties en andere digitale tools die de online interactie bevorderen, en daar moet in het ontwikkelen van online activiteiten rekening mee gehouden worden. Meer specifiek gaven twee begeleiders aan dat je in een online les minder goed de nuances en behoeften van de deelnemers kunt zien. Niet alleen doordat de webcam uitstaat, maar ook doordat je online minder goed kunt zien wie er een vraag heeft of wie er aan het nadenken is. Het is daardoor des te belangrijker dat je iedereen een beurt geeft.

Alle drie begeleiders gaven hier ook aan dat dit door (het gebrek aan) interactie kwam. Dat maakt dat deelnemers zich makkelijker kunnen verschuilen, en dat begeleiders minder goed kunnen zien wie er een vraag heeft. Discussies en doorvragen zijn daardoor ook wat minder aan de orde. Digitale tools kunnen hier mogelijk interactie bevorderen en het werken in kleine groepjes met een opdracht werden als mogelijke oplossingen genoemd.

5. Samenvatting

Zowel de fysieke als de online verkiezingsgastles worden goed geëvalueerd door de deelnemers en docenten. Zowel de gastles zelf als de begeleiding wordt goed beoordeeld en er is hierbij geen verschil in oordeel tussen de fysieke en de online variant. Ook het discussieklimaat wordt goed beoordeeld. Onder docenten heerst eenzelfde beeld en ook deze zijn bij beide varianten positief over het discussieklimaat.

Zowel voor kennis als voor politieke houdingen zien we dat de deelname aan de gastles een positief effect heeft gehad. Deelnemers hebben meer kennis over de gemeentepolitiek, meer politieke interesse, meer intern en extern politiek zelfvertrouwen en een positievere houding t.o.v. de gemeenteraad na deelname aan de gastles. Alleen voor stemintentie zien we geen effect. Deelnemers zijn dus niet méér geneigd om te gaan stemmen na deelname aan de Verkiezingsgastles dan ze ervoor waren. Zowel de online als de fysieke gastles lijken dus effectief te zijn voor het behalen van de meeste doelstellingen.

Alleen voor kennis over de gemeente vinden we een verschil tussen online en fysiek. Jongeren die hebben deelgenomen aan de fysieke variant van de gastles scoren net iets hoger op de mate van kennis die ze hebben opgedaan dan jongeren die hebben deelgenomen aan de online variant. Ook docenten gaven aan in te schatten dat jongeren meer kennis hebben opgedaan bij de fysieke variant. Begeleiders gaven aan dat dit mogelijk komt doordat interactie moeilijker is online. Vooral beurten geven, doorvragen en discussies voeren is (ondanks het goede discussieklimaat) moeilijker en vereist digitale tools om dit te initiëren en beter te laten verlopen. Het interactieve element van de gastles wordt door veel deelnemers en docenten als het belangrijkste onderdeel gezien van de gastles. Ook uit de toelichtingen die de docenten gaven bij het aanvullende onderzoek, bleek dat het interactieve element belangrijk is en dat dit online goed geregeld moet worden. Het faciliteren van goede interactie door middel van digitale tools bij de online activiteiten (en mogelijk ook bij de fysieke activiteiten), is daarom iets waarop ProDemos zich in de toekomst op moet (blijven) richten.

Hoewel een beperkte groep van docenten is bevestigd, lijkt er wel behoefte aan online activiteiten te zijn. Vooral als docenten eenmaal aan een online activiteit hebben deelgenomen, lijken ze vaker online activiteiten te willen boeken bij ProDemos. De eenvoudigere organisatie, verminderde reistijd en lagere kosten worden als belangrijkste redenen genoemd om online activiteiten te willen boeken. Docenten die deelnamen aan de fysieke les gaven minder vaak aan online activiteiten in de toekomst te willen boeken. Ondanks minder enthousiasme over online activiteiten, gaven ze wel aan dat maar als ze zouden boeken 'eenvoudige organisatie' en 'weinig/geen reistijd' belangrijke redenen zijn. Hiermee lijken online activiteiten bij te kunnen dragen aan het vergroten van het bereik van ProDemos door deze drempels om te boeken voor docenten te verlagen.

Het onderzoek kent een aantal beperkingen. Voor het bepalen van de effectiviteit van de verkiezingsgastlessen ontbreekt er in deze studie een controlegroep. Hierdoor konden we moeilijker vaststellen of de effecten werkelijk door de verkiezingsgastles komen of dat er externe factoren zijn die hier invloed op hebben gehad. Om te controleren of het verschil tussen de voor- en nameting zijn veroorzaakt door de naderende verkiezingen³³ hebben we gekeken of er verschillen zitten tussen deelnemers die in januari aan de nameting hebben deelgenomen en deelnemers die richting maart

³³ Naarmate verkiezingen dichterbij komen is de verwachting dat deelnemers meer geneigd zijn te stemmen, meer interesse in politiek hebben en positiever op deze elementen scoren.

hebben deelgenomen. Hier vonden we geen verschil, wat het tijdselement van de verkiezingen uitsluit. In vervolgonderzoek kan het gebruik van een controlegroep wel beter inzicht geven in het causale effect van een verkiezingsgastles.

Het onderzoek laat zien dat zowel de online als de fysieke variant van de gastles een positief effect hadden op politieke houdingen, waarbij de kennisopbrengst iets groter was voor de deelnemers van de fysieke verkiezingsgastles. Hoewel begeleiders en docenten de beperkte mogelijkheden voor interactie in een online setting als mogelijke verklaring gaven, kunnen we niet met zekerheid zeggen dat dit de verklaring is. In eerder onderzoek wordt online onderwijs juist genoemd als een onderwijsvorm die zich goed leent voor kennisoverdracht. In dit onderzoek zijn de mogelijke verklaringen voor het (minimale) kennisverschil niet te achterhalen. In toekomstig onderzoek zullen we de effecten van verschillende vormen van interactie op de mate van kennis nader moeten bestuderen om hier heldere conclusies aan te verbinden.

Bij het beantwoorden van de vraag welke behoeften docenten hebben ten aanzien van toekomstige online activiteiten is gebruikgemaakt van een kleine groep docenten. Hierdoor konden we moeilijk vaststellen welke behoeften er echt onder docenten leven. Toch geven de antwoorden van docenten een eerste inzicht in de beweegredenen voor het boeken van digitale activiteiten en de wensen van docenten ten aanzien van onze activiteiten. In vervolgonderzoek willen we verder kijken of, onder welke voorwaarden en voor welke activiteiten bij ProDemos online activiteiten geboekt gaan worden.

Niettegenstaande de genoemde beperkingen laat dit onderzoek wel zien dat online en fysieke activiteiten weinig van elkaar verschillen met betrekking tot de kwaliteit en effectiviteit. Bovendien zien we dat online activiteiten de drempel voor het boeken van activiteiten in het land zouden kunnen verlagen.

Referenties

Maurissen, L. (2020). Political efficacy and interest as mediators of expected political participation among Belgian adolescents. *Applied Developmental Science, 24*(4), 339–353.

Niemi, R. G., Craig, S. C., & Mattei, F. (1991). Measuring internal political efficacy in the 1988 National Election Study. *The American Political Science Review, 85*, 1407-1413.

Nieuwelink, H., Daas, R., & Teegelbeckers, J. (2020). Discussies via het beeldscherm? Burgerschapsonderwijs en onlineonderwijs, *Van twaalf tot achttien, 30*(7), 28-29.

Prior, M. (2010). You've either got it or you don't? The stability of political interest over the life cycle, *The Journal of Politics, 72*(3), 747-766.

Shani, D. (2009). *On the origins of political interest*, Princeton, NJ: Princeton University.

Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press.

Bijlagen

Bijlage 1 – Vragenlijst

Vragenlijst Verkiezingsgastles: Voormeting

Beste deelnemer,

Binnenkort volg je een gastles van ProDemos over de gemeenteraadsverkiezingen. Ter voorbereiding willen we een aantal dingen van je weten.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

ProDemos

Er zijn 19 vragen in deze enquête.

Start

Jouw gegevens zijn bij dit onderzoek veilig en worden alleen voor onderzoek gebruikt. Nergens zullen jouw antwoorden herkenbaar zijn. Onze uitgebreide privacyverklaring vind je [hier](#).

Ga je hiermee akkoord?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

Wat is je geboortejaar?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Eerder dan 1992
- 1992
- 1993
- 1994
- 1995
- 1996
- 1997
- 1998
- 1999
- 2000
- 2001
- 2002
- 2003
- 2004

- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- Later dan 2008
- Overige

Wat is je geboortemaand?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Januari
- Februari
- Maart
- April
- Mei
- Juni
- Juli
- Augustus
- September
- Oktober
- November
- December

Algemeen

Eerst wat algemene vragen over jou en jouw school

Wat is je naam?

Vul uw antwoord hier in:

Ik ben een...

Kies één van de volgende antwoorden
Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Meisje
- Jongen
- Anders, namelijk

Wat is jouw opleidingsniveau?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- VMBO-BBL
- VMBO-KBL
- VMBO-GL
- VMBO-TL

- HAVO
- VWO
- MBO-entree
- MBO-niv 2
- MBO-niv 3
- MBO-niv 4

Wat is de naam van jouw school?

Vul uw antwoord hier in:

In welk jaar zit je?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6

Doelstelling gastles objectief

Wat weet je van de gemeenteraad en de verkiezingen? Hieronder staan een aantal vragen, vul het antwoord in dat jij denkt dat goed is.

Als je het antwoord niet weet, mag je ook 'weet ik niet' invullen.

Wat is een belangrijke taak van de gemeenteraad?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Plannen bedenken en uitvoeren
- Plannen goedkeuren en afkeuren
- Wetten maken
- Advies geven aan de burgemeester en plannen bedenken
- Weet ik niet

Welke van de onderstaande stellingen is waar?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Stelling 1: Je mag stemmen als je 16 bent
- Stelling 2: Je moet altijd 18 jaar oud zijn om te mogen inspreken bij de gemeenteraad
- Stelling 1 en 2 zijn beide waar
- Stelling 1 en 2 zijn beide onwaar
- Weet ik niet

Wie moeten ervoor zorgen dat plannen van de gemeente worden uitgevoerd?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Griffiers
- Gemeenteraadsleden
- Wethouders
- Politieke partijen
- Weet ik niet

Doelstelling subjectief

Wij willen graag weten wat jij van de politiek vindt. Hieronder staan daarom een aantal stellingen.

Vul in wat het beste bij jou past.

Ik vind politiek interessant.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Mensen zoals ik hebben geen invloed op de politiek.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De gemeenteraad neemt beslissingen die ook voor mij belangrijk zijn.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal

- mee eens
- helemaal mee eens

Ik denk dat ik meer weet over politiek dan mijn leeftijdsgenoten.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Stemmen

Geef aan in hoeverre je het eens bent met de volgende stelling.

Als ik 18 ben, dan ga ik stemmen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Ik ben van plan om te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Laatste vraag

Heb je nog opmerkingen of tips voor ons? Schrijf ze dan hieronder op:

Vul uw antwoord hier in: Enorm bedankt voor het invullen.

Je kunt nu het scherm afsluiten.

Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname

Vragenlijst Verkiezingsgastles: Nameting

Ter afsluiting van deze gastles volgt hier nog een korte vragenlijst. Het duurt ongeveer 5 tot 10 minuten om in te vullen. Veel succes.

Jouw gegevens zijn bij dit onderzoek veilig en worden alleen voor onderzoek gebruikt. Nergens zullen jouw antwoorden herkenbaar zijn.

Onze uitgebreide privacyverklaring vind je [hier](#).

Ga je hiermee akkoord?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

Wat is je geboortjaar?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Eerder dan 1992
- 1992
- 1993
- 1994
- 1995
- 1996
- 1997
- 1998
- 1999
- 2000
- 2001
- 2002
- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- Later dan 2008
- Overige

Wat is je geboortemaand?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Januari
- Februari
- Maart
- April

- Mei
- Juni
- Juli
- Augustus
- September
- Oktober
- November
- December

Algemeen

Eerst wat algemene vragen over jou en jouw school

Wat is je naam?

Vul uw antwoord hier in:

Ik ben een...

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Meisje
- Jongen
- Anders, namelijk

Wat is jouw opleidingsniveau?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- VMBO-BBL
- VMBO-KBL
- VMBO-GL
- VMBO-TL
- HAVO
- VWO
- MBO-entree
- MBO-niv 2
- MBO-niv 3
- MBO-niv 4

Wat is de naam van jouw school?

Vul uw antwoord hier in:

In welk jaar zit je?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3

ProDemos

- 4
- 5
- 6

Heb je gebruik gemaakt van een digitaal apparaat om de gastles te volgen?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

Beoordeling verkiezingsgastles

Wat vond je van de gastles van ProDemos?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Veel minder leuk dan verwacht
- Minder leuk dan verwacht
- Net zo leuk als verwacht
- Leuker dan verwacht
- Veel leuker dan verwacht

Welk cijfer geef je de gastles?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Kun je uitleggen waarom je dit cijfer geeft voor deze gastles?

Vul uw antwoord hier in:

Programma

Hieronder staan 1 of meer stellingen over de gastles. Geef aan in hoeverre je het eens of oneens bent met de stelling.

De app die we gebruikten voor de gastles werkte goed.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Ik had de juiste apparatuur om goed met de les mee te kunnen doen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De gastles duurde te lang.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal oneens
- oneens
- neutraal
- eens
- helemaal eens

Begeleiding

Hieronder staan een paar stellingen over de begeleider. Geef aan in hoeverre je het eens of oneens bent met de stelling.

Ik kreeg de ruimte om dingen te vragen of te zeggen tijdens de gastles.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Er werd naar mij geluisterd tijdens de gastles.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Welk cijfer geef je de begeleider van ProDemos?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Kun je uitleggen waarom je dit cijfer gegeven hebt?

Vul uw antwoord hier in:

Doelstelling gastles objectief

Wat weet je van de gemeenteraad en de verkiezingen? Hieronder staan een aantal vragen, vul het antwoord in dat jij denkt dat goed is.

Als je het antwoord niet weet, mag je ook 'weet ik niet' invullen.

Wat is een belangrijke taak van de gemeenteraad?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Plannen bedenken en uitvoeren
- Plannen goedkeuren en afkeuren
- Wetten maken
- Advies geven aan de burgemeester en plannen bedenken
- Weet ik niet

Welke van de onderstaande stellingen is waar?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Stelling 1: Je mag stemmen als je 16 bent
- Stelling 2: Je moet altijd 18 jaar oud zijn om te mogen inspreken bij de gemeenteraad
- Stelling 1 en 2 zijn beide waar
- Stelling 1 en 2 zijn beide onwaar
- Weet ik niet

Wie moeten ervoor zorgen dat plannen van de gemeente worden uitgevoerd?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Griffiers

- Gemeenteraadsleden
- Wethouders
- Politieke partijen
- Weet ik niet

Doelstelling subjectief

Wij willen graag weten wat jij van de politiek vindt. Hieronder staan daarom een aantal stellingen.

Geef aan in hoeverre je het eens of oneens bent met de stelling.

Ik vind politiek interessant.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Mensen zoals ik hebben geen invloed op de politiek.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De gemeenteraad neemt beslissingen die ook voor mij belangrijk zijn.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Ik denk dat ik meer weet over politiek dan mijn leeftijdsgenoten.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Stemmen

Ik ben van plan om te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Als ik 18 ben, dan ga ik stemmen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Laatste vraag

Heb je nog opmerkingen of tips voor ProDemos. Zet ze dan hieronder neer.

Vul uw antwoord hier in:

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

ProDemos

Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname aan deze enquête.

Vragenlijst Verkiezingsgastles 2022: Docent

Beste docent,

Door deze vragenlijst kun je feedback geven op onze verkiezingsgastles. Deze feedback wordt gebruikt om ons aanbod te verbeteren. Het invullen duurt tussen de 5 en 10 minuten.

ProDemos

In welke vorm vond de gastles plaats?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Fysiek
- Begeleider thuis, klas op school, zonder eigen apparaat
- Begeleider thuis, klas deels op school (zonder eigen apparaat) en deels thuis (met eigen apparaat)
- Begeleider thuis, klas op school en elke leerling heeft eigen apparaat
- Begeleider thuis, klas op school, elke leerling heeft een eigen apparaat én er is een groot scherm voor plenaire gedeelten (zonder camera)
- Begeleider thuis, klas deels op school en deels thuis, elke leerling heeft een eigen apparaat en er is een groot scherm in het klaslokaal (zonder camera)
- Begeleider thuis, klas op school, elke leerling heeft een eigen apparaat én er is een groot scherm voor plenaire gedeelten met een camera die de klas in beeld kan brengen.
- Begeleider thuis, klas deels op school en deels thuis, elke leerling heeft een eigen apparaat en er is een groot scherm in het klaslokaal met een camera die de deelnemers die fysiek aanwezig zijn in beeld kan brengen.
- Volledig online/digitaal

Op welke datum was de verkiezingsgastles?

Vul een datum in:

Algemeen docent

Wat is de naam van uw onderwijsinstelling?

Vul uw antwoord hier in:

Welke klas heeft de gastles bijgewoond?

Vul uw antwoord hier in:

In welke plaats staat deze onderwijsinstelling?

Vul uw antwoord hier in:

Wat is het onderwijsniveau van de deelnemers?

Kies alle voor jou geldende mogelijkheden:

- VMBO-BBL
- VMBO-KBL
- VMBO-GL
- VMBO-TL
- HAVO
- VWO
- MBO entree
- MBO niv.2
- MBO niv.3
- MBO niv.4

In welk leerjaar zitten de deelnemers die de gastles gevolgd hebben?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6

Hoeveel deelnemers waren bij het programma aanwezig?

Vul uw antwoord hier in:

Waardering Verkiezingsgastles

Hieronder vragen we naar jouw mening over de verkiezingsgastles

Wat vond je van de verkiezingsgastles van ProDemos?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Veel minder leuk dan verwacht
- Minder leuk dan verwacht
- Net zo leuk als verwacht
- Leuker dan verwacht
- Veel leuker dan verwacht

Er waren technische obstakels die de gastles belemmerden.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Welk cijfer geef je de verkiezingsgastles?

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Kun je deze beoordeling toelichten?

Vul uw antwoord hier in:

Begeleiding

Hieronder staan een paar stellingen over de begeleiding. In hoeverre ben je het eens of oneens bent met deze stellingen.

De deelnemers durfden te discussiëren tijdens de gastles.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Er was voldoende interactie tussen de begeleider van ProDemos en de deelnemers.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Welk cijfer geef je de begeleider van ProDemos

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- 1

- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Kun je dit cijfer verder toelichten?

Vul uw antwoord hier in:

Algemene leerdoelen

Hieronder staan een paar stellingen over de verkiezingsgastles. In hoeverre ben je het eens of oneens bent met deze stellingen.

Deze gastles heeft bijgedragen aan de kennis over de gemeenteraad van de deelnemers.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Deze gastles heeft eraan bijgedragen dat de deelnemers het gevoel hebben zelf invloed te kunnen uitoefenen op de gemeenteraad.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De deelnemers werden aangezet tot kritisch denken.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Leerdoelen Verkiezingsgastles

ProDemos

Hieronder staan een paar stellingen over verkiezingsgastles. In hoeverre ben je het eens of oneens bent met deze stellingen.

De deelnemers kennen de belangrijkste spelers in de gemeenteraad.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De deelnemers weten dat de gemeenteraad ook over thema's gaat die voor jongeren van belang zijn.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

De deelnemers zijn in staat om informatie in te winnen waarmee ze tot een geïnformeerde stemkeuze kunnen komen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- neutraal
- mee eens
- helemaal mee eens

Afsluiting

Heb je nog tips voor ProDemos

Vul uw antwoord hier in:

Naar aanleiding van deze enquête mag ProDemos eventueel contact met mij opnemen.

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- Nee
- Ja

Via welk emailadres mogen wij jou benaderen?

Vul uw antwoord hier in:

ProDemos

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

Je kunt nu het scherm sluiten

ProDemos

Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname aan deze enquête.

Bijlage 2 – Beschrijving deelnemers

Opleiding	Voor- en nameting	Alleen nameting
	N = 309	N = 678
VMBO-BBL	1%	2%
VMBO-KBL	4%	3%
VMBO-GL	1%	1%
VMBO-TL	9%	4%
HAVO	5%	4%
VWO	1%	8%
MBO-entree	14%	9%
MBO-niv2	9%	16%
MBO-niv3	11%	14%
MBO-niv4	45%	41%

Leeftijd	Voor- en nameting	Alleen nameting
	N = 309	N = 678
17	26%	22%
18	27%	25%
19	15%	18%
20	10%	9%
21	6%	6%
22	4%	5%
23	2%	3%
24	2%	3%
25	2%	2%
26	1%	1%
27	1%	1%
28	1%	1%
29	1%	1%
30	1%	1%
31	2%	5%

Geslacht	Voor- en nameting	Alleen nameting
	N = 309	N = 678
Meisje	64%	53%
Jongen	35%	44%
Anders	1%	4%

Auteurs

Sabine Geers en dr. Frank Wanders

ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat

Hofweg 1H

2511 AA Den Haag

(070) 757 02 00

info@prodemos.nl

www.prodemos.nl

ProDemos legt uit wat de spelregels zijn van de democratie en rechtsstaat en laat zien wat je zelf kunt doen om invloed uit te oefenen – in de gemeente, het waterschap, de provincie, het land en Europa.

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos
Hofweg 1H
2511 AA Den Haag

(070) 757 02 00
info@prodemos.nl
prodemos.nl

